

ΣΩΜΑΤΕΙΟ ΓΟΝΕΩΝ ΚΗΔΕΜΟΝΩΝ & ΦΙΛΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΑ
«ΕΡΜΗΣ»

Επιστημονική Έρευνα με τίτλο:

**Η Επαγγελματική Κατάρτιση των Ατόμων με Αναπηρία:
«Διερεύνηση Μεταβλητών που Επιδρούν στην
Εκπαιδευτική Διαδικασία»**

Δρ. Παναγιώτης Ζάννης

Ελληνικό 2014

Περίληψη

Η έρευνα αποτελεί μια πρώτη προσέγγιση στην επιστημονική διερεύνηση ποικίλων όψεων και μεταβλητών που αφορούν σε προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης Ατόμων με Αναπηρία (ΑμεΑ). Επικεντρώνεται στα ευρήματα από οκτώ προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης που υλοποιήθηκαν από το εξειδικευμένο Κ.Ε.Κ. «ΕΡΜΗΣ», τα οποία συνιστούν την αφετηρία ενός ευρύτερου προβληματισμού και διερεύνησης για το πεδίο της κατάρτισης ατόμων με αναπηρίες συνολικά.

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγικές προσεγγίσεις.....	4
2. Το πλαίσιο, η μεθοδολογία και η σκοποθεσία της έρευνας.....	7
2.1 Το δείγμα.....	7
2.2 Η μεθοδολογία της έρευνας.....	9
3. Τα κίνητρα συμμετοχής των εκπαιδευθέντων στα προγράμματα κατάρτισης.....	13
4. Το περιβάλλον υλοποίησης των προγραμμάτων.....	18
5. Η επίτευξη εκπαιδευτικών στόχων.....	23
6. Η απόκτηση γνώσεων σε σχέση με τα κίνητρα συμμετοχής των εκπαιδευθέντων.....	29
7. Συγκριτική ανάλυση μεταβλητών της εκπαιδευτικής διαδικασίας.....	32
7.1 Συσχετισμοί ποσοτικών δεδομένων.....	32
7.2 Ποιοτική προσέγγιση στο ζήτημα της συνύπαρξης διαφορετικών κατηγοριών ΑμεΑ στα ίδια προγράμματα.....	37
8. Η εκπαιδευτική επιτυχία σε συνάρτηση με τη συνολική ικανοποίηση	40
9. Οι προσδοκίες επαγγελματικής αποκατάστασης.....	45
Γενικά Συμπεράσματα.....	49

1. Εισαγωγικές προσεγγίσεις

Η επαγγελματική κατάρτιση Ατόμων με Αναπηρία (ΑμεΑ) συνιστά μία ιδιαίτερη κατηγορία ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης και κοινωνικής ένταξης. Το γνωσιακό υπόβαθρο αποτελεί προϊόν σύνθεσης της μεγάλης πλέον γνώσης και εμπειρίας που προέρχεται από τον επιστημονικό κλάδο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, σε συνάρτηση με την Ειδική Αγωγή, αλλά και τις ειδικότερες ανάγκες κάθε υποκατηγορίας/ ομάδας ΑμεΑ.

Μέχρι σήμερα στη χώρα μας, παρότι έχει συσσωρευθεί γνώση και πείρα από σχετικά προγράμματα κατάρτισης που έχουν υλοποιήσει εξειδικευμένοι φορείς, διακρίνεται το έλλειμμα μιας μακρο-θεώρησης και μιας ολιστικότερης αποτίμησης των αποτελεσμάτων. Οι εξειδικευμένοι φορείς οικοδομούν κατά κανόνα την εμπειρία τους σε προηγούμενες εμπειρίες για να βελτιώσουν τα προγράμματά τους, ενώ οι εξωτερικές αποτιμήσεις και τα συμπεράσματα προκύπτουν κυρίως από το στενά οριοθετημένο πλαίσιο αξιολόγησης κάθε υλοποιημένου προγράμματος ξεχωριστά. Οι συγκεκριμένες αξιολογήσεις βασίζονται κυρίως σε μοντέλα εκροής - απολογιστικά μοντέλα των αποτελεσμάτων και περιορίζονται σε συγκεκριμένους ποιοτικούς και ποσοτικούς δείκτες επίτευξης εκπαιδευτικών στόχων.

Τα γνωστά και ευρέως διαδεδομένα μοντέλα αξιολόγησης της εκπαιδευτικής διαδικασίας λίγα έχουν να μας προσφέρουν ως προς μια συνολικότερη αποτίμηση των προγραμμάτων κατάρτισης. Χρησιμοποιούνται διαφορετικά εργαλεία διερεύνησης και μέθοδοι, αφορούν σε διαφοροποιημένες σκοποθεσίες, περιβάλλοντα υλοποίησης, όπως και σε πλείστες άλλες πολυποίκιλες και ετερογενείς ευρύτερες συνθήκες (εσωτερικές και εξωτερικές), που επιδρούν στα πορίσματα των αξιολογητών. Κατά συνέπεια, αν υπήρχε η δυνατότητα συγκέντρωσης όλων των αξιολογήσεων από όλους τους φορείς που έχουν υλοποιήσει σχετικά προγράμματα, ελάχιστα θα μας διαφώτιζαν ως προς τα γενικότερα πορίσματα.

Επιπροσθέτως, συχνά απουσιάζει μια βαθύτερη και συνδυασμένη ερμηνεία δευτερογενών και λιγότερο εμφανών παραγόντων που επιδρούν στο εσωτερικό περιβάλλον κάθε εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η επιτυχία κάθε εκπαιδευτικής διαδικασίας δεν οφείλεται μόνο στις υποδομές, στις στάσεις και την ικανότητα των εκπαιδευτών και στις γνώσεις και δεξιότητες που απέκτησαν οι εκπαιδευθέντες, αλλά και σε ψυχοκοινωνικές δυναμικές μεταξύ των συμμετεχόντων που αναπτύσσονται κατά τη διάρκειά της.

Παρατηρείται, όπως επισημαίνει ο Vedung,¹ μια «μονομέρεια», που επικεντρώνεται σε συγκεκριμένες όψεις της αξιολόγησης, αγνοώντας άλλες παραμέτρους που σχετίζονται με την επίδραση του εξωτερικού περιβάλλοντος. Κατά συνέπεια, στις συνθήκες αξιολόγησης χρειάζεται να ερευνηθούμε και το εξωτερικό περιβάλλον μεταξύ άλλων². Οι ραγδαίες κοινωνικοοικονομικές μεταβολές που συντελούνται στη χώρα μας έχουν μεταβάλει καθοριστικά τις εξωγενείς συνθήκες, οι οποίες επηρεάζουν τη διεξαγωγή και την επιτυχία των προγραμμάτων κατάρτισης σε ΑμεΑ, όπως και όλων των μορφών εκπαίδευσης και κατάρτισης.

Αν συνθέσουμε όλες τις ανωτέρω συνιστώσες, η (σχετική) επιτυχία ή αποτυχία ενός προγράμματος χρειάζεται να εκλαμβάνεται συνδυαστικά με πλείστες άλλες παραμέτρους.

Όσο προσεκτικά και άρτια σχεδιασμένο και αν είναι ένα πρόγραμμα κατάρτισης, υπάρχουν αναρίθμητες πιθανές συνθήκες και συμβάντα που μπορεί να το οδηγήσουν σε αποτυχία. Φυσικά, θα πρέπει να έχουμε πάντοτε υπόψη ότι στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό σε καμία περίπτωση δεν μπορούμε να προβλέψουμε με ασφάλεια ένα αποτέλεσμα. Έχουμε τη δυνατότητα να διαχειριστούμε και να επηρεάσουμε τις πιθανότητες επιτυχίας, όμως σίγουρα δεν μπορούμε να τις διασφαλίσουμε.

Οι όροι επιτυχίας ενός προγράμματος κατάρτισης είναι άμεσα συνυφασμένοι με τους εκπαιδευτικούς στόχους που έχουν τεθεί εξαρχής, με απώτερο στόχο την πληρέστερη δυνατή μετάδοση γνώσεων και δεξιοτήτων για μια σχετική θέση απασχόλησης. Αποτελεί κοινή πλέον διαπίστωση ότι στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα η συνάφεια μέσων και σκοπού της επαγγελματικής κατάρτισης είναι εξαιρετικά αμφίβολη, ακόμα και αν παρουσιάζεται κάποια ζήτηση σε συγκεκριμένες επαγγελματικές ειδικότητες. Πολύ περισσότερο όταν τα προγράμματα απευθύνονται σε κατηγορίες πληθυσμού που συχνά είναι αποκλεισμένες από την αγορά εργασίας, όπως ανέδειξε η σχετική έρευνα του Σωματείου «ΕΡΜΗΣ»³.

¹ Vedung, Evert, 2000, *Public Policy and Program Evaluation* (New Brunswick, NJ: Transaction Publishers).

² Shadish, W. R., Cook, T. D., & Leviton, L. C. (1991), *Foundations of program evaluation: Theories of practice*. Newbury Park, CA: Sage.

³ Ζάννης, Π. et al (2009). *Οι Δυνατότητες Κοινωνικής Ενσωμάτωσης Ευπαθών Κοινωνικών Ομάδων στην Αγορά Εργασίας σε Τοπικό Επίπεδο*, Σωματείο Γονέων Κηδεμόνων & Φίλων Ατόμων με Αναπηρία «Ερμής».

Επομένως, η επιτυχία ενός προγράμματος κατάρτισης χρειάζεται να διασυνδεθεί και με πρόσθετους παράλληλους στόχους. Διαφορετικά, αν οι δείκτες επιτυχίας διασυνδεθούν άμεσα με την απορροφητικότητα στην αγορά εργασίας, τότε πριν ακόμα σχεδιαστούν και υλοποιηθούν θα πρέπει να εκληφθούν ως «αποτυχημένα». Συνεπώς, θα πρέπει να σχεδιάζονται με σκοπό την επιδίωξη πολλαπλών στόχων, που εντέλει, από τη συγκεκριμένη μελέτη, αποδεικνύονται εξίσου σημαντικοί. Λαμβάνοντας υπόψη τις ανωτέρω επισημάνσεις, η παρούσα έρευνα αποσκοπεί να διερευνήσει ποικίλες όψεις της υλοποίησης προγραμμάτων κατάρτισης σε ΑμεΑ.

2. Το πλαίσιο, η μεθοδολογία και η σκοποθεσία της έρευνας

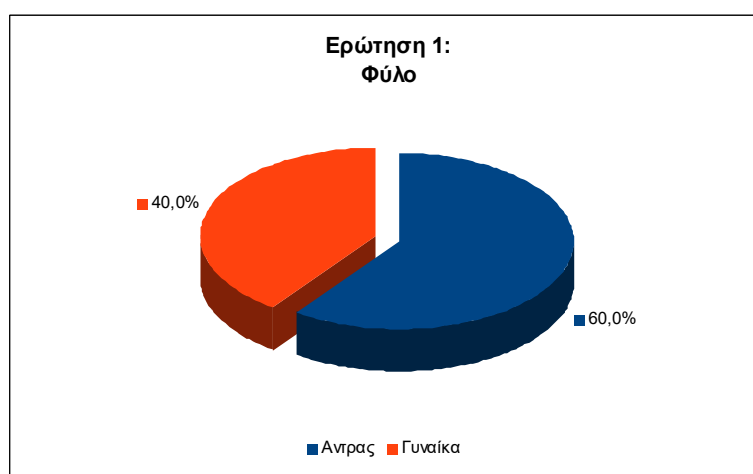
Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στις εγκαταστάσεις του Κ.Ε.Κ. του Σωματείου Γονέων, Κηδεμόνων και Φίλων Ατόμων με Αναπηρία «ΕΡΜΗΣ» την περίοδο από τον Μάρτιο έως τον Οκτώβριο του 2013. Πραγματοποιήθηκε σε εκπαιδευτές και εκπαιδευθέντες που συμμετείχαν σε οκτώ προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης για την απόκτηση επαγγελματικών γνώσεων και δεξιοτήτων.

2.1 Το δείγμα

2.1.1 Οι εκπαιδευθέντες

Στην έρευνα συμμετείχαν 80 από τους 87 εκπαιδευθέντες (ποσοστό 91,9%)⁴, άνεργα Άτομα με Αναπηρία. Το 60% ήταν άντρες και το 40% γυναίκες.

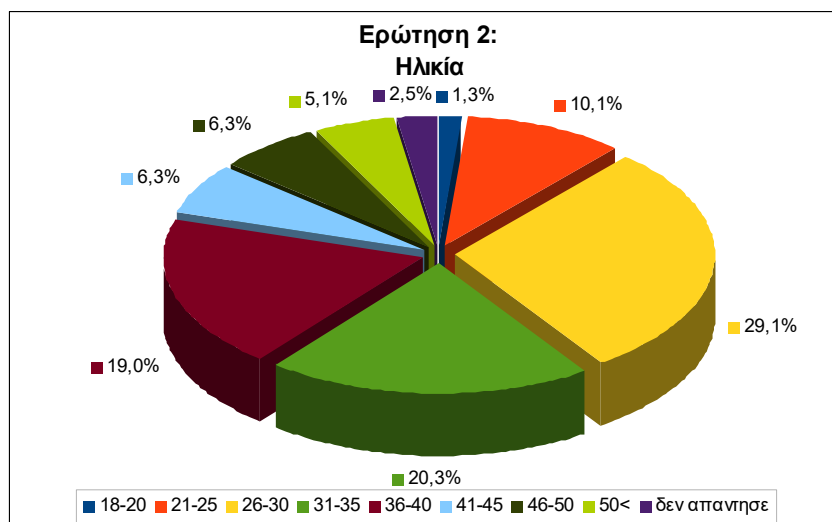
	Φύλο	
	Άντρας	Γυναίκα
Σύνολο	48	32
Ποσοστό	60	40

Ως προς την ηλικιακή σύνθεση συμμετείχαν από όλες σχεδόν τις κατηγορίες του ενήλικου παραγωγικού πληθυσμού, με το μεγαλύτερο ποσοστό να εντοπίζεται μεταξύ 26 και 40 ετών. Αναλυτικότερα η ηλικιακή κατανομή παρουσιάζεται στον επόμενο πίνακα.

⁴ Οι επτά εκπαιδευθέντες δεν συμμετείχαν λόγω κωλύματος τις ημέρες διεξαγωγής της έρευνας. Η απουσία τους οφείλεται σε ανεξάρτητους παράγοντες και δεν επηρεάζει κατά κάποιον ειδικό τρόπο το συνολικό δείγμα και τα πορίσματα της έρευνας.

Ηλικιακή σύνθεση									
	18-20	21-25	26-30	31-35	36-40	41-45	46-50	50>	Δεν απάντησε
Σύνολο	1	8	23	16	15	5	5	4	2
Ποσοστό	1,25	10	28,75	20	18,75	6,25	6,25	5	2,5

Ως προς το μορφωτικό επίπεδο προέρχονταν από όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης⁵. Η μεγάλη πλειονότητα αυτών ήταν απόφοιτοι Ειδικών Σχολείων για ΑμεΑ και υποχρεωτικής εκπαίδευσης. Τα επαγγελματικά αντικείμενα στα οποία εκπαιδεύτηκαν ήταν τα εξής:

1. «Χειροτεχνία ξύλου, υφασμάτων και ειδών δώρου»
2. «Καλλιέργεια, συσκευασία αρωματικών φυτών»
3. «Κομποστοποίηση, διαχείριση οργανικών οικιακών απορριμμάτων»
4. «Τραπεζοκόμοι»

⁵ - Παντελώς ανεκπαιδευτοι
 - Χωρίς απολυτήριο κανονικού Δημοτικού (άτυπη εκπαίδευση)
 - Απόφοιτοι κανονικών Δημοτικών Σχολείων
 - Απόφοιτοι Ειδικών Σχολείων του Υπουργείου Παιδείας
 - Απόφοιτοι ειδικών τμημάτων άλλων κέντρων για Άτομα με Ειδικές Ανάγκες
 - Απόφοιτοι Γυμνασίου
 - Απόφοιτοι Λυκείου
 - Απόφοιτοι ΙΕΚ
 - Απόφοιτοι ΤΕΙ
 - Απόφοιτοι ΑΕΙ

5. «Παροχή μικρογευμάτων»
6. «Συσκευασία, συντήρηση και διάθεση μικρογευμάτων»
7. «Υπάλληλοι γραφείου με χρήση Η/Υ»
8. «Κηροπλαστική»

2.1.2 Οι εκπαιδευτές

Οι εκπαιδευτές που έλαβαν μέρος ήταν δεκαπέντε (15) μέλη του μητρώου Πιστοποιημένων Εκπαιδευτών του ΕΚΕΠΙΣ. Δίδαξαν τις θεωρητικές και τις πρακτικές ενότητες στο σύνολο των οκτώ προγραμμάτων.

2.2 Η μεθοδολογία της έρευνας

Ο σχεδιασμός αποτέλεσε το πιο απαιτητικό μέρος της έρευνας. Τα ερωτήματα προς διερεύνηση ήταν πολλαπλά και αλληλοσυνδεόμενα. Το πλαίσιο παρείχε ευκαιρίες και δυνατότητες, αλλά και σχεδόν αναπόφευκτους περιορισμούς και γι' αυτό σχεδιάστηκε μια ιδιαίτερη μεθοδολογία. Αρχικά ήταν αναγκαίο να υπερκεραστούν οι εγγενείς περιορισμοί που προέκυπταν από:

α) Την ετερογένεια των εκπαιδευθέντων, καθώς προέρχονταν από διαφορετικές βαθμίδες εκπαίδευσης, με διαφορετικές ηλικίες και είδος αναπηρίας. Συμμετείχαν άτομα με υποτυπώδεις γνώσεις γραφής και ανάγνωσης έως ανώτερης μόρφωσης, άτομα με σωματικές αναπηρίες, αλλά και άτομα με ελαφρά ή πιο σοβαρή νοητική υστέρηση.

β) Τη φυσιολογική αρχική καχυποψία αρκετών συμμετεχόντων ως προς την ιδιότητα και τις προθέσεις του ερευνητή. Η μεγάλη πλειονότητα δεν θα ρίσκαρε εύκολα να αποκαλύψει κάποιες αρνητικές ή πιο ευαίσθητες απόψεις σε έναν «άγνωστο», με κίνδυνο οι αποκρίσεις τους πιθανόν να «έβλαπταν το Κ.Ε.Κ.» ή «να απέκλειαν του ίδιους» από μελλοντικά προγράμματα κατάρτισης.

Επομένως, ο ερευνητής παρουσιάστηκε με έναν «διπλό ρόλο»: Ως ανεξάρτητος αξιολογητής του προγράμματος, αλλά με ζεστές και φιλικές σχέσεις με το προσωπικό του Κ.Ε.Κ. Κατέστησε σαφές εξ αρχής ότι τον ενδιέφερε να μάθει «κατά πόσο πήγαν καλά τα προγράμματα κατάρτισης» γενικά, αλλά και η ειλικρινής άποψη των συμμετεχόντων ήταν απαραίτητη, «καθώς το ίδιο το Κ.Ε.Κ. θέλει να διορθώσει τυχόν ανεπάρκειες, ώστε τα προγράμματα να είναι καλύτερα στο μέλλον». «Αυτό θα ήταν προς όφελος τόσο των συμμετεχόντων όσο και του ίδιου του Σωματείου ΕΡΜΗΣ». Οι

δύο ρόλοι φρόντιζε να είναι ισορροπημένα εμφανείς, διατηρώντας παράλληλα την ιδιότητα του εξωτερικού αμερόληπτου και εχέμυθου ερευνητή που αναπτύσσει φιλική αμεσότητα με τους εκπαιδευθέντες.

Η διερεύνηση σε ένα ή δύο προγράμματα κατάρτισης θα άφηνε ασφαλώς πολλές κρυμμένες όψεις, αλλά και αρκετές επιμέρους ενδείξεις δεν θα μπορούσαν να επιβεβαιωθούν ως βάσιμες. Όμως η διερεύνηση σε *οκτώ προγράμματα κατάρτισης* με έναν ικανοποιητικό αριθμό συμμετεχόντων παρείχε τη δυνατότητα στον ερευνητή να διερευνήσει ποσοτικά ή και ποιοτικά (και στα περισσότερα ερωτήματα συνδυαστικά) μία σειρά από παραμέτρους που παρατίθενται στην παρούσα έρευνα.

Σε αυτό το σύνθετο εγχείρημα εφαρμόστηκε ένας συνδυασμός μοντέλων εκροής (απολογιστικά μοντέλα), CIPP με έμφαση στην ενδυναμωτική αξιολόγηση, επίτευξης σκοπού (goal attainment), σε συνδυασμό με κλασικές μεθόδους εμπειρικής κοινωνικής έρευνας.

2.2.1 Η διαδικασία

Η έρευνα κάθε προγράμματος κατάρτισης πραγματοποιείτο σε μία από τις τελευταίες ημέρες ολοκλήρωσής του. Αρχικά διανεμήθηκε στους εκπαιδευθέντες ένα ερωτηματολόγιο το οποίο συμπλήρωσαν ανώνυμα. Συμπεριελάμβανε ανοιχτές και κλειστές ερωτήσεις, με μοναδικά προσωπικά δεδομένα την ηλικία και το φύλο. Ο ερευνητής διαβεβαίωνε τους εκπαιδευθέντες ότι τα ερωτηματολόγια «δεν θα δοθούν πουθενά» και έχουν σκοπό να γίνουν καλύτερα τα επόμενα προγράμματα κατάρτισης. Η ανωνυμία εξασφάλιζε μεγαλύτερη άνεση στη διατύπωση των πραγματικών τους απόψεων. Επίσης, ορισμένες μεταβλητές που αφορούσαν στο εκπαιδευτικό επίπεδο και στο είδος αναπηρίας επιλέχθηκε να μην ζητηθούν ούτε στα ερωτηματολόγια ούτε κατά το προφορικό μέρος της έρευνας. Και αυτό γιατί αφενός θα δημιουργούσε επιφυλάξεις και θα έφερνε σε δύσκολη θέση ορισμένους και αφετέρου θα λειτουργούσε επιζήμια στο διαλογικό/ συμμετοχικό μέρος. Αυτές οι μεταβλητές εξετάζονται από ποιοτικές κυρίως διαπιστώσεις και δεν ενσωματώθηκαν ως ποσοτικές μεταβλητές.

Τα ερωτηματολόγια περιελάμβαναν ανοιχτές και κλειστές ερωτήσεις, όπως και ερωτήσεις διαστήματος (κλίμακα Likert), οι οποίες αφορούσαν τόσο σε ποικίλες πτυχές του προγράμματος όσο και γενικότερες, όπως για παράδειγμα σε σχέση με τις προσδοκίες επαγγελματικής αποκατάστασης κ.ά. Σε ορισμένα πιο «ευαίσθητα»

στοιχεία διερεύνησης, με αναμενόμενο υψηλό αριθμό ψευδών απαντήσεων, ακολούθησαν ερωτήσεις ελέγχου.

Όσοι εκπαιδευθέντες δεν είχαν τη δυνατότητα να συμπληρώσουν τις ερωτήσεις, τους βοηθούσε κάποιος συνάδελφος. Ορισμένες ανοιχτές ερωτήσεις συμπληρώθηκαν από όσους είχαν την ικανότητα και εκ των υστέρων ο ερευνητής ενημέρωνε όσους δεν μπορούσαν ότι «δεν είναι απαραίτητο» και ότι θα «τις συζητούσαμε μετά» (στο διαλογικό/ συμμετοχικό μέρος). Αυτό εξυπηρετούσε κυρίως τη σκοπιμότητα της επιμέρους διερεύνησης των απόψεων των ατόμων με σωματικές αναπηρίες και όσων διέθεταν δεξιότητες γραφής.

Με την ολοκλήρωση της συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων ξεκινούσε η διαλογική συζήτηση. Αρχικά με πιο απλά ερωτήματα και σταδιακά με πιο «ευαίσθητα», οι απαντήσεις των οποίων αναμένονταν να είναι πιο «συγκρατημένες». Ωστόσο, σε όλες τις ομάδες προέκυπτε πάντοτε τουλάχιστον ένα πρόσωπο που συζητούσε ανοιχτά για τα περισσότερα ζητήματα και αυτό είχε ως συνέπεια να ακολουθούν και άλλοι. Σε αυτή τη φάση οι ίδιοι οι συμμετέχοντες αποκάλυπταν πρόσθετες πτυχές που αφορούσαν τις μεταξύ τους σχέσεις, όπως και άλλες σημαντικές απόψεις και εμπειρίες. Με αυτό τον τρόπο προέκυψαν πρόσθετα ποιοτικά δεδομένα που εξετάζονται στην παρούσα έρευνα. Σε αρκετές ερωτήσεις ορισμένα μηνύματα-απαντήσεις έπρεπε να «αποκρυπτογραφηθούν», καθώς κάποιιοι δεν επιθυμούσαν να φέρουν σε δύσκολη θέση άλλα πρόσωπα. Με την άδεια των συμμετεχόντων η προφορική διαδικασία ηχογραφήθηκε και αποτελεί το κατεξοχήν υλικό για την ποιοτική προσέγγιση της έρευνας.

Οι εκπαιδευτές συμπλήρωσαν ένα διαφορετικό ερωτηματολόγιο με ανοιχτές και κλειστές ερωτήσεις, όπως και ερωτήσεις διαστήματος. Αρκετές από αυτές ήταν ίδιες και στα ερωτηματολόγια των εκπαιδευθέντων. Σε μία περίπτωση, με την ολοκλήρωση των πρώτων τεσσάρων προγραμμάτων, πραγματοποιήθηκε προφορική συμμετοχική διαδικασία αξιολόγησης με ορισμένους εκπαιδευτές. Ήταν κυρίως χρήσιμη για να εντοπιστούν πρόσθετες όψεις της διαδικασίας υλοποίησης των προγραμμάτων, αλλά και να διερευνηθούν ορισμένα σημαντικά ευρήματα από την αξιολόγηση των εκπαιδευθέντων. Στην παρούσα έρευνα δίδεται έμφαση κυρίως στα ποιοτικά και όχι στα ποσοτικά δεδομένα. Και αυτό γιατί αφενός ο αριθμός των εκπαιδευτών ήταν μικρός (15) και αφετέρου η πλειονότητα δίδαξε λίγες ημέρες και συγκεκριμένες ενότητες.

Επίσης, η εξοικείωση των εκπαιδευτών με αξιολογήσεις προγραμμάτων κατάρτισης έχει ως αποτέλεσμα να δίνονται απαντήσεις «σκοπιμότητας», οι οποίες δεν παραποιούν αλλά συνήθως ωραιοποιούν το αποτέλεσμα. Επομένως, τα ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα των εκπαιδευτών αξιοποιούνται τόσο ως πηγές ποιοτικής ανάλυσης (καθώς προσφέρουν περισσότερο διεισδυτικές παρατηρήσεις) όσο και παράλληλες πηγές ελέγχου για τις απαντήσεις που έδωσαν οι εκπαιδευθέντες.

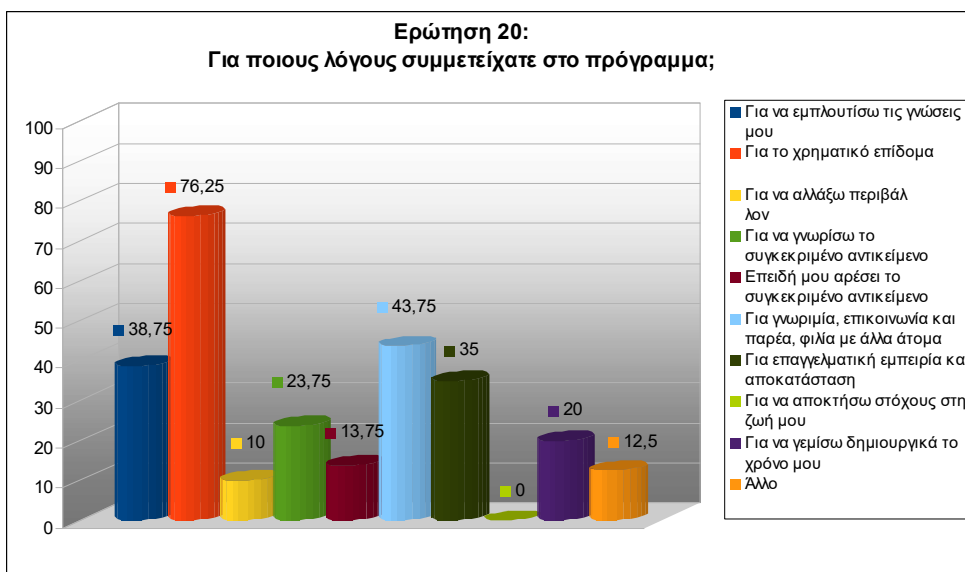
Ανάλογα, απαντήσεις «σκοπιμότητας» αναμένονταν και από τους εκπαιδευθέντες. Με τη χρήση όμως ερωτήσεων ελέγχου, αλλά και σε συνάρτηση με ποιοτικά δεδομένα, αποδείχτηκε ότι γενικά απάντησαν με ειλικρίνεια. Βέβαια, σε ορισμένες απροσδιόριστου αριθμού απαντήσεις (στις ερωτήσεις διαστήματος) συχνά απαντούσαν ελαφρά πιο θετικά σε σχέση με την πραγματική τους άποψη. Αλλά στο σύνολο των οκτώ προγραμμάτων αυτή η τάση δεν παραπλανά τον ερευνητή ως προς τη διεξαγωγή συμπερασμάτων. Ούτως ή άλλως οι βαθμολογίες αποτελούν σχετικές πραγματικότητες και τα πορίσματα προκύπτουν από τις μεταξύ τους συγκρίσεις.

3. Τα κίνητρα συμμετοχής των εκπαιδευθέντων στα προγράμματα κατάρτισης

Η σημασία των κινήτρων όσων συμμετέχουν σε προγράμματα κατάρτισης είναι καθοριστική. Επηρεάζει τόσο την επιτυχία στους εκπαιδευτικούς στόχους όσο και όλες τις πλευρές της αξιολόγησης. Στη σχετική ανοιχτή ερώτηση «Για ποιους λόγους συμμετείχατε στο πρόγραμμα;» οι εκπαιδευθέντες είχαν τη δυνατότητα για πολλαπλές ελεύθερες απαντήσεις. Κατόπιν ο ερευνητής τις ταξινόμησε σε δέκα κατηγορίες ανάλογα με το περιεχόμενό τους. Αυτές είναι οι εξής:

- Για να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου
- Για το χρηματικό επίδομα
- Για να αλλάξω περιβάλλον
- Για να γνωρίσω το συγκεκριμένο αντικείμενο
- Επειδή μου αρέσει το συγκεκριμένο αντικείμενο
- Για γνωριμία, επικοινωνία και παρέα, φιλία με άλλα άτομα
- Για επαγγελματική εμπειρία και αποκατάσταση
- Για να γεμίσω δημιουργικά το χρόνο μου
- Άλλος λόγος

Για ποιους λόγους συμμετείχατε στο πρόγραμμα;									
	Για να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου	Για το χρηματικό επίδομα	Για να αλλάξω περιβάλλον	Για να γνωρίσω το συγκεκριμένο αντικείμενο	Επειδή μου αρέσει το συγκεκριμένο αντικείμενο	Για γνωριμία, επικοινωνία και παρέα, φιλία με άλλα άτομα	Για επαγγελματική εμπειρία και αποκατάσταση	Για να γεμίσω δημιουργικά το χρόνο μου	Άλλο
σύνολο	31	61	8	19	11	35	28	16	10
ποσοστό	38,75	76,25	10	23,75	13,75	43,75	35	20	12,5

Σε μια πρώτη ανάγνωση του πίνακα εντοπίζονται ποικίλα κίνητρα που κατατάσσονται στις επιμέρους κατηγορίες. Όπως αναμενόταν, το 76,25% των εκπαιδευθέντων δήλωσε ότι το κύριο κίνητρο ήταν το χρηματικό επίδομα. Ελάχιστες ήταν όμως οι περιπτώσεις που αυτή η απάντηση ήταν και η μοναδική. Το δεύτερο κατά σειρά ήταν «η γνωριμία, επικοινωνία, παρέα, φίλια με άλλα άτομα» από το 43,75% των ερωτηθέντων. Το τρίτο κατά σειρά με 38,75% συνοψίζεται στη γενική κατηγορία «για να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου».

Μόλις τέταρτο καταγράφεται κατά σειρά, με ποσοστό 35%, το κίνητρο «με σκοπό την απόκτηση επαγγελματικής εμπειρίας και αποκατάστασης». Μόνο μία μειονότητα συμμετεχόντων, περίπου ο ένας στους τρεις, είχαν διασυνδέσει εξαρχής τη συμμετοχή τους σε κάποιο πρόγραμμα με την εύρεση μιας θέσης εργασίας. Το συγκεκριμένο κίνητρο και ο κατεξοχήν σκοπός των προγραμμάτων κατάρτισης δεν εκλαμβάνονταν εκ των προτέρων ως σημαντικός λόγος για τη συμμετοχή των περισσότερων.

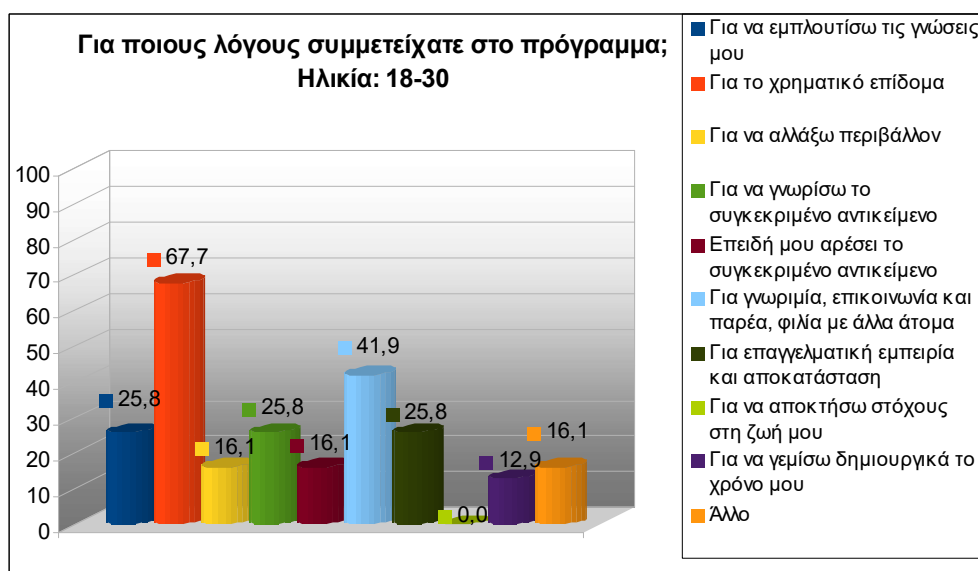
Ένα μικρότερο ποσοστό, το 23,75% απάντησε ότι «ήθελε να γνωρίσει» και το 13,75% επειδή «του άρεσε» το εκάστοτε επαγγελματικό αντικείμενο που διδάχθηκε. Σημαντικό κίνητρο για το 20% αποδεικνύεται ότι ήθελε να «γεμίσει δημιουργικά το χρόνο του» και το 10% «για να αλλάξει περιβάλλον».

3.1 Κίνητρα συμμετοχής ανά ηλικιακή κατηγορία

Για τις ανάγκες της περαιτέρω διερεύνησης επιμερίστηκαν τρεις γενικές ηλικιακές κατηγορίες: 18-30, 31-45 και άνω των 45 ετών.

3.1.1 Η πρώτη περιλαμβάνει τους νέους σε ηλικία ανθρώπους από 18 έως 30 ετών. Τα κίνητρα της συμμετοχής τους είναι πολλαπλά και περισσότερο ποικίλα σε σχέση με τις επόμενες ηλικιακές κατηγορίες⁶. Το χρηματικό επίδομα, παρότι πρωταρχικό (67,7%), είναι αναλογικά λιγότερο σημαντικό σε σχέση με τον συνολικό μέσο όρο. Η αλλαγή περιβάλλοντος εμφανίζεται για πέντε νέους ως σημαντική διέξοδος στην καθημερινότητά τους. Επίσης, το κίνητρο «για επαγγελματική εμπειρία και αποκατάσταση» αποδεικνύεται συγκριτικά μικρότερο, καθώς μόλις ένας στους τέσσερις το καταγράφουν (25,8%) σε σχέση με τον μέσο όρο όλων των συμμετεχόντων (35%). Ο εμπλουτισμός των γνώσεων και η γνωριμία με το επάγγελμα εμφανίζεται ως κίνητρο περίπου στον έναν στους τέσσερις. Πολύ σημαντικός λόγος είναι επίσης η γνωριμία και επικοινωνία με άλλα άτομα (41,9%).

Για ποιους λόγους συμμετείχατε στο πρόγραμμα;									
ηλικιακή ομάδα 18-30	Για να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου	Για το χρηματικό επίδομα	Για να αλλάξω περιβάλλον	Για να γνωρίσω το συγκεκριμένο αντικείμενο	Επειδή μου αρέσει το συγκεκριμένο αντικείμενο	Για γνωριμία, επικοινωνία και παρέα, φιλία με άλλα άτομα	Για επαγγελματική εμπειρία και αποκατάσταση	Για να γεμίσω δημιουργικά το χρόνο μου	Άλλο
σύνολο	8	21	5	8	5	13	8	4	5
ποσοστό	25,8	67,7	16,1	25,8	16,1	41,9	25,8	12,9	16,1

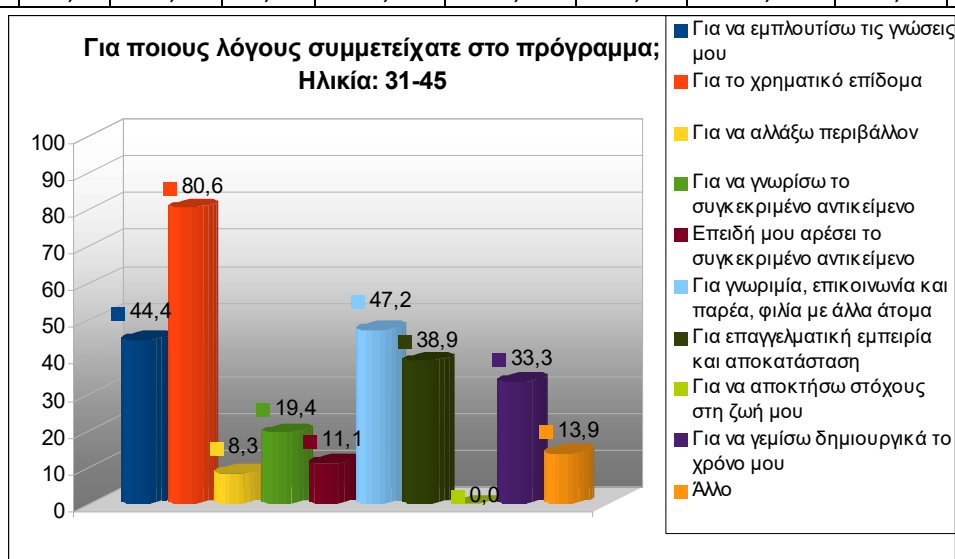

3.1.2 Στις μέσες ηλικίες (31-45) το κίνητρο για το επίδομα έχει μεγαλύτερη σημασία (80,6%), αλλά αυτό που ξεχωρίζει αναλογικά είναι ο σκοπός της

⁶ Τα ποσοστά αντιστοιχούν στο σύνολο των ατόμων της συγκεκριμένης ηλικιακής κατηγορίας, ενώ όπου είναι σε σύγκριση με τον συνολικό αριθμό των συμμετεχόντων επισημαίνεται ξεχωριστά.

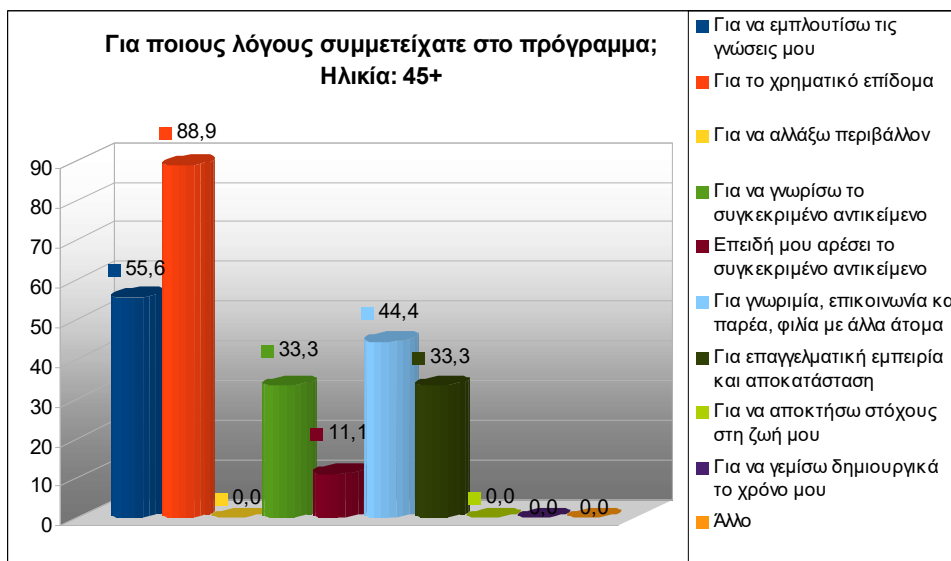
επαγγελματικής αποκατάστασης (38,9%). Συγκριτικά σημαντικό αναδεικνύεται το κίνητρο εμπλουτισμού των γνώσεων και ως δημιουργική απασχόληση στον ελεύθερο χρόνο τους (ο ένας στους τρεις). Σε σύγκριση με την κατηγορία 18-30 ετών, αξιοσημείωτη είναι η αύξηση του ποσοστού του κινήτρου «για παρέα, επικοινωνία και φιλία με άλλα άτομα» (47,2%).

Για ποιους λόγους συμμετείχατε στο πρόγραμμα;									
ηλικιακή ομάδα 31-45	Για να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου	Για το χρηματικό επίδομα	Για να αλλάξω περιβάλλον	Για να γνωρίσω το συγκεκριμένο αντικείμενο	Επειδή μου αρέσει το συγκεκριμένο αντικείμενο	Για γνωριμία, επικοινωνία και παρέα, φιλία με άλλα άτομα	Για επαγγελματική εμπειρία και αποκατάσταση	Για να γεμίσω δημιουργικά το χρόνο μου	Άλλο
σύνολο	16	29	3	7	4	17	14	12	5
ποσοστό	44,4	80,6	8,3	19,4	11,1	47,2	38,9	33,3	13,9

3.1.3 Στις ηλικίες άνω των 45 ετών το χρηματικό επίδομα αποτελεί το κατεξοχήν πρωτεύον κίνητρο για οκτώ από τους εννέα συνολικά ερωτηθέντες. Επίσης, πολύ σημαντική αναδεικνύεται η παράμετρος του εμπλουτισμού των γνώσεων (55,6%) και η γνωριμία με την εκάστοτε τέχνη που εκπαιδεύτηκαν (33,3%). Τέλος, πρέπει να επισημανθεί ότι και σε αυτή την ηλικιακή κατηγορία είναι εξίσου σημαντική η γνωριμία και επικοινωνία με άλλα άτομα (44,4%).

Για ποιους λόγους συμμετείχατε στο πρόγραμμα;									
ηλικιακή ομάδα 45+	Για να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου	Για το χρηματικό επίδομα	Για να αλλάξω περιβάλλον	Για να γνωρίσω το συγκεκριμένο αντικείμενο	Επειδή μου αρέσει το συγκεκριμένο αντικείμενο	Για γνωριμία, επικοινωνία και παρέα, φιλία με άλλα άτομα	Για επαγγελματική εμπειρία και αποκατάσταση	Για να γεμίσω δημιουργικά το χρόνο μου	Άλλο
σύνολο	5	8	0	3	1	4	3	0	0
ποσοστό	55,6	88,9	0,0	33,3	11,1	44,4	33,3	0,0	0,0

3.1.4 Ο παράγοντας ηλικία σχετίζεται με διαφοροποιήσεις στα κίνητρα των συμμετεχόντων. Κάποια γενικά συμπεράσματα συνοψίζονται στα εξής:

- Όσο μικρότερη είναι η ηλικία τόσο πολλαπλά είναι τα κίνητρα της συμμετοχής.
- Όσο μεγαλύτερη τόσο το χρηματικό επίδομα αποτελεί τον σημαντικότερο λόγο συμμετοχής και τα άλλα κίνητρα αποκτούν γενικά μικρότερη σημασία. Ειδικά στις ηλικίες 45 ετών και άνω γίνεται εμφανές ότι η κατάρτιση συνδέεται όλο και λιγότερο με την ελπίδα για απόκτηση μιας σχετικής θέσης εργασίας. Αλλά και στη νεότερη ηλικιακή κατηγορία δεν εκλαμβάνεται συγκριτικά ως σημαντικό κίνητρο για τους περισσότερους. Αυτό σχετίζεται τόσο με τις μειωμένες προσδοκίες τους, λόγω του γενικότερου προβλήματος της ανεργίας, όσο και με την εντύπωση που αρκετοί έχουν σχηματίσει ότι λόγω της αναπηρίας τους είναι ακόμα πιο δύσκολο. Ωστόσο, στη μεσαία ηλικιακή ομάδα η διασύνδεση της συμμετοχής με την προσδοκία για απασχόληση είναι συγκριτικά αυξημένη σε σχέση με τις άλλες δύο.
- Είναι εντυπωσιακό ότι το κίνητρο για «γνωριμία, παρέα και φίλια με άλλα άτομα» αποτελεί εξίσου σημαντικό κίνητρο για όλες τις ηλικίες. Το περιβάλλον της κατάρτισης παρέχει μια πολύ σημαντική διέξοδο για πολλούς που βιώνουν μοναξιά και απομονωτισμό λόγω της αναπηρίας τους ή και άλλων οικονομικών και κοινωνικών λόγων.

4. Το περιβάλλον υλοποίησης των προγραμμάτων

Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να αξιολογήσουν ορισμένες κύριες παραμέτρους του περιβάλλοντος υλοποίησης των προγραμμάτων.

Αναφορικά με την αξιολόγηση των χώρων διεξαγωγής των προγραμμάτων από τους εκπαιδευθέντες ένα ποσοστό 68,75% τους χαρακτήρισε πολύ ή αρκετά καλούς, ενώ το 30% μέτριους.

	Οι χώροι του σεμιναρίου ήταν				
	Πολύ καλοί	Αρκετά καλοί	Μέτριοι	Δεν ήταν αρκετά καλοί	Καθόλου καλοί
Σύνολο	34	21	24	1	0
Ποσοστό	42,5	26,25	30	1,25	0

Το προσωπικό του Κ.Ε.Κ. αξιολογήθηκε πολύ θετικά σχεδόν από το σύνολο των εκπαιδευθέντων: το 67,5% «πολύ καλούς» και το 28,75% «αρκετά καλούς».

	Το προσωπικό/ Οι εργαζόμενοι του «Ερμή» πώς σας φάνηκαν;				
	Πολύ καλοί	Αρκετά καλοί	Μέτριοι	Δεν ήταν αρκετά καλοί	Καθόλου καλοί
Σύνολο	54	23	2	0	0
Ποσοστό	67,5	28,75	2,5	0	0

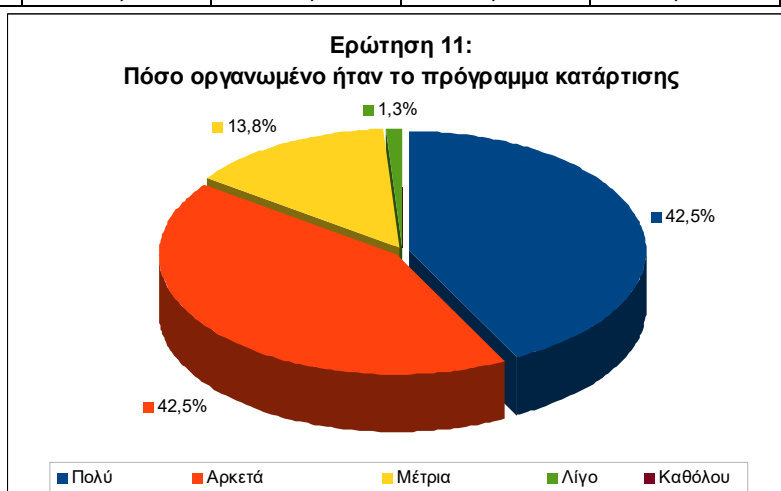
Οι τρεις στους τέσσερις εκπαιδευθέντες αποφάνθηκαν ότι ήταν διαθέσιμα όλα τα απαραίτητα εργαλεία και μηχανήματα που απαιτούνταν, ενώ οι υπόλοιποι δήλωσαν το αντίθετο. Οι τελευταίοι αναφέρθηκαν αποκλειστικά στο πρακτικό μέρος της εκμάθησης της τέχνης κυρίως στο πρόγραμμα «Χειροτεχνία ξύλου, υφασμάτων και ειδών δώρου». Η έλλειψη οφείλεται κυρίως σε δύο παράγοντες: ο πρώτος ήταν η αναφερθείσα καθυστέρηση στην έγκαιρη χρηματοδότηση του Κ.Ε.Κ. και ο δεύτερος οι συνολικές υποδομές και ο εξοπλισμός δεν επαρκούσε για τον αριθμό των ατόμων που παρακολούθησαν κάποια από τα προγράμματα.

	Υπήρχαν όλα τα απαραίτητα μηχανήματα και εργαλεία που χρειάζονταν;	
	Ναι	Όχι
Σύνολο	60	20
Ποσοστό	75	25

Ως προς τις απόψεις για το βαθμό οργάνωσης υπάρχουν διαφοροποιήσεις ανάλογα με το πρόγραμμα που συμμετείχαν. Στο σύνολο των οκτώ προγραμμάτων το 42,5% απάντησε «πολύ οργανωμένο», ένα ίδιο ποσοστό «αρκετά», και ένα 13,75% «μέτρια». Η βαθμολογία στον βαθμό οργάνωσης σχετίζεται περισσότερο με την επάρκεια χώρων και υλικών και σε πολύ μικρότερο βαθμό με άλλες πτυχές (π.χ. γραμματειακή υποστήριξη).

	Πόσο οργανωμένο ήταν το πρόγραμμα κατάρτισης;				
	Πολύ	Αρκετά	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
Σύνολο	34	34	11	1	0
Ποσοστό	42,5	42,5	13,75	1,25	0

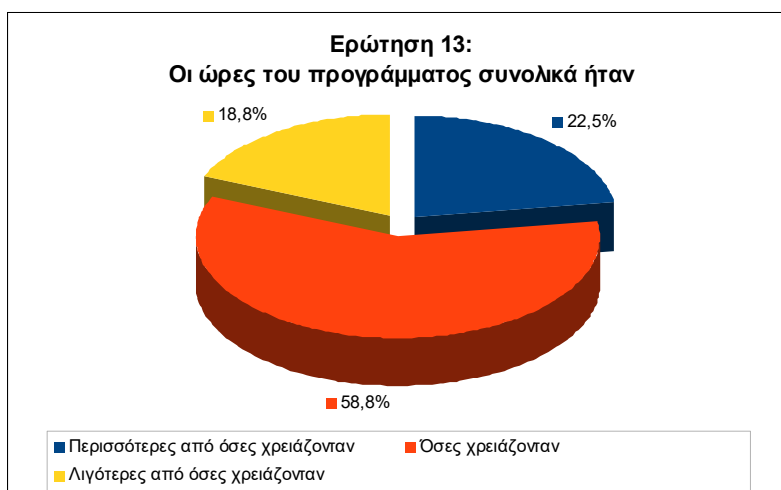

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται ο μέσος όρος της βαθμολογίας ανά πρόγραμμα κατάρτισης στη βαθμολογική κλίμακα από το 1 (καθόλου οργανωμένο) έως το 5 (άριστα οργανωμένο):

Πρόγραμμα κατάρτισης	Πόσο οργανωμένο ήταν το πρόγραμμα;
Καλλιέργεια, συσκευασία αρωματικών φυτών	4,72
Κομποστοποίηση, διαχείριση οργανικών οικιακών απορριμμάτων	4,62
Παροχή μικρογευμάτων	4,55
Υπάλληλοι γραφείου με χρήση Η/Υ	4,42
Τραπεζοκόμοι	4,28
Συσκευασία, συντήρηση και διάθεση μικρογευμάτων	4,22
Κηροπλαστική	4,15
Χειροτεχνία ξύλου, υφασμάτων και ειδών δώρου	3,64

Επίσης, οι εκπαιδευθέντες κλήθηκαν να αποτιμήσουν κατά πόσο ήταν επαρκής η χρονική διάρκεια. Το 58,75% έκρινε ότι οι ώρες ήταν οι ενδεδειγμένες. Καταγράφονται ωστόσο και διαφορετικές εκτιμήσεις: το 22,5% θεώρησε ότι δεν χρειαζόνταν τόσες ώρες, ενώ το 18,75% θεώρησε ότι χρειαζόνταν περισσότερες.

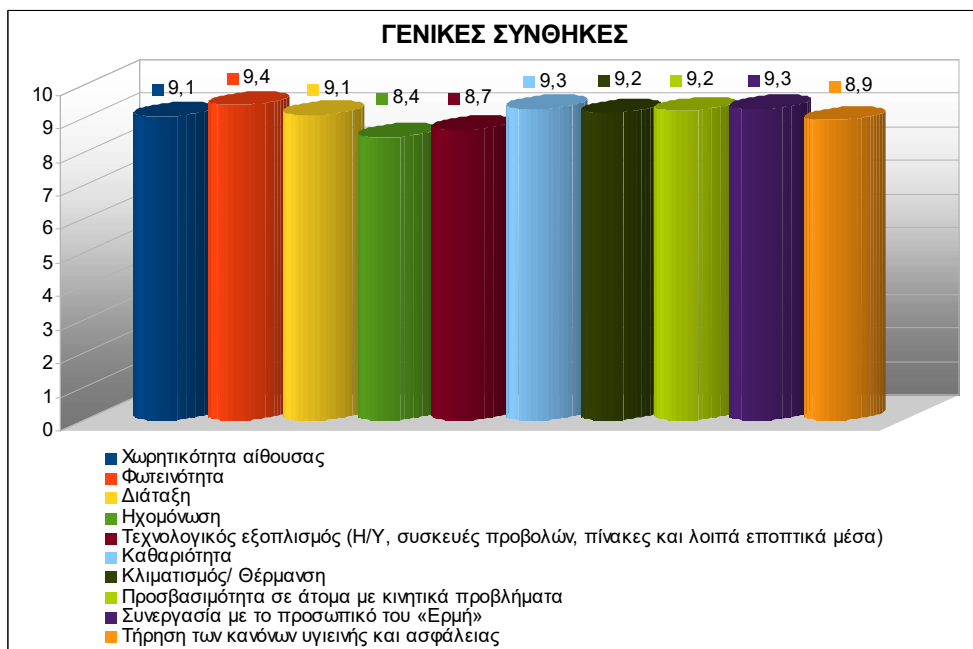
Οι ώρες του προγράμματος συνολικά ήταν			
	Περισσότερες από όσες χρειαζόνταν	Όσες χρειαζόνταν	Λιγότερες από όσες χρειαζόνταν
Σύνολο	18	47	15
Ποσοστό	22,5	58,75	18,75

Εδώ βέβαια στις απαντήσεις λαμβάνονται υπόψη και άλλα κριτήρια. Όσοι αποφάνθηκαν ότι χρειαζόνταν περισσότερες ώρες δεν είναι διακριτό εάν εννοούσαν ότι δεν πρόλαβαν να διδαχθούν επαρκώς το συγκεκριμένο επάγγελμα ή εάν η συνολική εμπειρία τους ήταν πολύ θετική και επιθυμούσαν να είχε διαρκέσει περισσότερο. Όσοι απάντησαν ότι δεν χρειαζόνταν τόσες ώρες είτε αποτίμησαν ότι το συγκεκριμένο επάγγελμα δεν είναι τόσο απαιτητικό, ώστε να δικαιολογεί τη διάρκεια του, είτε είχαν αποκλειστικό κίνητρο το επίδομα και δεν τους ενδιέφερε το επάγγελμα είτε ήταν άτομα με συγκριτικά υψηλές μαθησιακές δυνατότητες και τους κούρασαν οι ρυθμοί εκμάθησης.

Οι εκπαιδευτές σε μια κλίμακα από το 1 έως το 10 βαθμολόγησαν μια σειρά από γενικές και ειδικότερες παραμέτρους του περιβάλλοντος υλοποίησης των προγραμμάτων. Συνοπτικά εμφανίζονται στον επόμενο πίνακα:

	ΓΕΝΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΒΑΘΜΟΛΟΓΙΑΣ
1	Χωρητικότητα αίθουσας	9,1
2	Φωτεινότητα	9,4
3	Διάταξη	9,1
4	Ηχομόνωση	8,4
5	Τεχνολογικός εξοπλισμός (Η/Υ, συσκευές προβολών, πίνακες και λοιπά εποπτικά μέσα)	8,7
6	Καθαριότητα	9,3
7	Κλιματισμός/ Θέρμανση	9,2
8	Προσβασιμότητα σε άτομα με κινητικά προβλήματα	9,2
9	Συνεργασία με το προσωπικό του «Ερμή»	9,3
10	Τήρηση των κανόνων υγιεινής και ασφάλειας	8,9

Όπως διαφαίνεται από τον πίνακα, οι βαθμολογίες είναι σχεδόν άριστες, εκτός από το πρόβλημα της ηχομόνωσης των χώρων υλοποίησης των προγραμμάτων.

5. Η επίτευξη εκπαιδευτικών στόχων

Σε ποιο βαθμό τα προγράμματα κατάρτισης πέτυχαν τους εκπαιδευτικούς στόχους; Πρωταρχικά θα χρειαστεί να προσδιορίσουμε τι σημαίνει εκπαιδευτική επιτυχία σε ένα πρόγραμμα κατάρτισης. Τα στάνταρντς σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να θεωρηθούν με απόλυτα αντικειμενικούς όρους και σχετίζονται με:

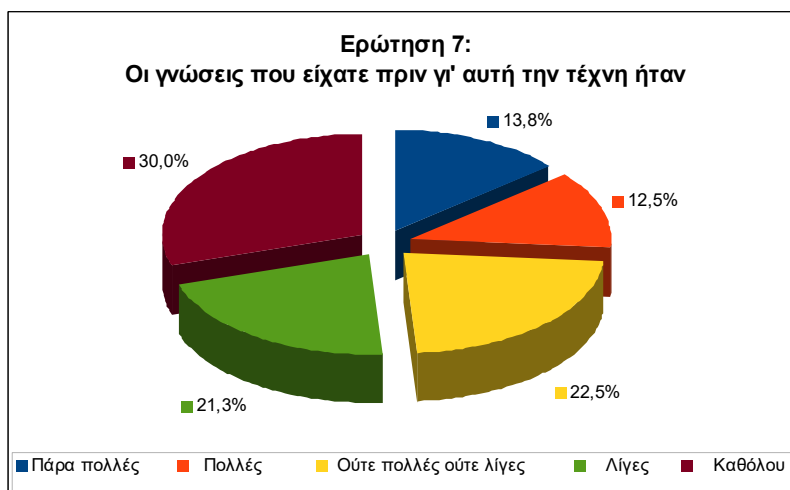
- τους στόχους που τίθενται από τους σχεδιαστές και ειδικότερα αν αποτελεί αρχική/ εισαγωγική ή ολοκληρωμένη εκμάθηση του επαγγέλματος·
- τη σύνθεση των συμμετεχόντων·
- τις αρχικές προσδοκίες που έχουν οι εκπαιδευόμενοι·
- επιμέρους αναγκαιότητες που σχετίζονται με δευτερεύοντες στόχους των προγραμμάτων·
- τις συνθήκες του περιβάλλοντος υλοποίησης·
- τις υποδομές και το έμπυχο δυναμικό·
- εξωγενείς παράγοντες·
- απρόβλεπτους παράγοντες που προκύπτουν κατά την υλοποίηση.

Χρειάζεται να ληφθεί υπόψη ότι ορισμένες από τις ανωτέρω πτυχές δύναται να προσεγγιστούν και να αποτιμηθούν, ενώ άλλες δεν είναι καθόλου μετρήσιμες. Όπως για παράδειγμα η συναισθηματική επιβάρυνση των συμμετεχόντων λόγω των γενικότερων κοινωνικοοικονομικών συνθηκών, αλλά και άλλων προσωπικών λόγων.

5.1 Για τα οκτώ προγράμματα κατάρτισης οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να εκτιμήσουν τον βαθμό γνώσεων που είχαν πριν την έναρξη των σεμιναρίων και κατά την ολοκλήρωσή τους.

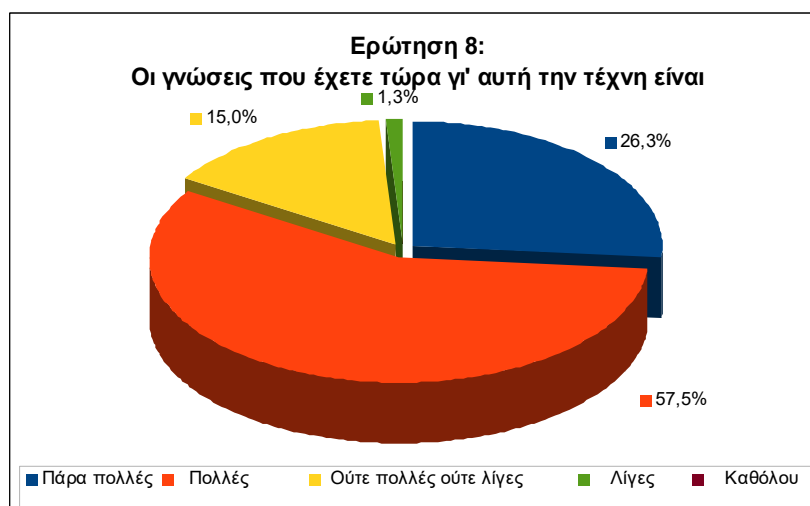
Στον πρώτο πίνακα παρουσιάζονται ποσοτικά οι απόψεις των εκπαιδευθέντων: Το 26,25% θεώρησε ότι προηγουμένως διέθετε «πολλές» και «πάρα πολλές γνώσεις» για τα επαγγελματικά αντικείμενα που συμμετείχαν, το 22,5% «ούτε πολλές ούτε λίγες», ενώ το 51,25% «λίγες» ή «καθόλου γνώσεις».

	Οι γνώσεις που είχατε πριν γι' αυτή την τέχνη ήταν				
	Πάρα πολλές	Πολλές	Ούτε πολλές ούτε λίγες	Λίγες	Καθόλου
Σύνολο	11	10	18	17	24
Ποσοστό	13,75	12,5	22,5	21,25	30

Με την ολοκλήρωση των προγραμμάτων το 83,75% πλέον εκτίμησε ότι οι γνώσεις είναι «πάρα πολλές» και «πολλές», ενώ ένα πολύ μικρότερο ποσοστό 15% δήλωσε «ούτε πολλές ούτε λίγες».

Οι γνώσεις που έχετε τώρα γι' αυτή την τέχνη είναι					
	Πάρα πολλές	Πολλές	Ούτε πολλές ούτε λίγες	Λίγες	Καθόλου
Σύνολο	21	46	12	1	0
Ποσοστό	26,25	57,5	15	1,25	0

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι και οι δύο ερωτήσεις πραγματοποιήθηκαν με τη λήξη των προγραμμάτων. Επομένως, κατά το ίδιο χρονικό σημείο οι εκπαιδευθέντες είχαν τη δυνατότητα να συγκρίνουν πόσες γνώσεις διέθεταν πριν και πόσες περισσότερες θεώρησαν ότι απέκτησαν μετά. Ο ανωτέρω πίνακας που παρατίθεται είναι συγκεντρωτικός των υποκειμενικών τους αποτιμήσεων για όλα τα

προγράμματα. Πριν προχωρήσουμε σε αποτίμηση χρειάζεται να ληφθούν υπόψη οι εξής πτυχές:

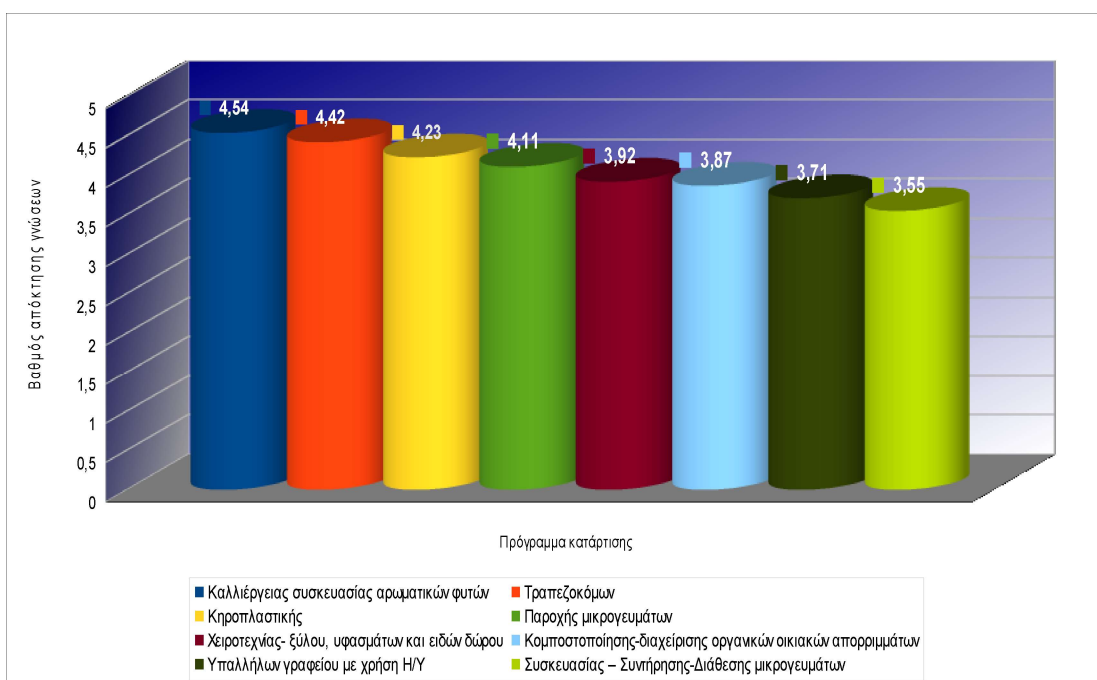
- Για τα περισσότερα επαγγελματικά αντικείμενα ένα σημαντικό μέτρο σύγκρισης του «πριν» και του «μετά» ήταν το περιεχόμενο των προγραμμάτων κατάρτισης καθαυτό. Κατά περίπτωση, κάποιοι που θεωρούν ότι έχουν τώρα «πάρα πολλές γνώσεις» το μοναδικό μέτρο αξιολόγησης είναι το συγκεκριμένο πρόγραμμα που συμμετείχαν και δεν έχουν άλλες προσλαμβάνουσες παραστάσεις για το τι θεωρείται πολλές ή λιγότερες γνώσεις. Αν προηγουμένως δεν διέθεταν «καθόλου» είναι πιθανό να θεωρούν ότι τώρα έχουν «πάρα πολλές».
- Ανάλογα το «ούτε πολλές ούτε λίγες» ενδέχεται να είναι απάντηση από άτομα που ήδη είχαν πάρα πολλές γνώσεις και αποτίμησαν ότι το πρόγραμμα δεν τους παρείχε τις προσδοκώμενες.
- Το 26, 25% που δήλωσε ότι ήδη διέθετε προηγουμένως «πολλές» και «πάρα πολλές» γνώσεις προκύπτει κατά περίπτωση από τρεις κύριους παράγοντες:
 - Κάποιοι είχαν ήδη παρακολουθήσει παρόμοια προγράμματα.
 - Είχαν εκδηλώσει ενδιαφέρον για κάποιες από τις τέχνες και γι' αυτό είχαν ασχοληθεί προσωπικά στο παρελθόν.
 - Στη φύση ορισμένων προγραμμάτων που ήταν περισσότερο οικεία στην καθημερινότητά τους (π.χ. παροχή μικρογευμάτων).

Ένα δεύτερο σημείο που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι μόνο ένα 26,25% αποτίμησε ότι μετά την ολοκλήρωση έχει «πάρα πολλές γνώσεις», ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό (57,5%) έκρινε ότι έχει «πολλές».

Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει τον μέσο όρο βαθμολογίας ανά πρόγραμμα στην κλίμακα από 1 (που αντιστοιχεί στο καθόλου γνώσεις) έως 5 (πάρα πολλές γνώσεις)⁷. Φυσικά, χρειάζεται να υπογραμμιστεί ότι οι βαθμολογίες επηρεάζονται και από άλλους παράγοντες που επιδρούν έμμεσα στις απόψεις των εκπαιδευθέντων.

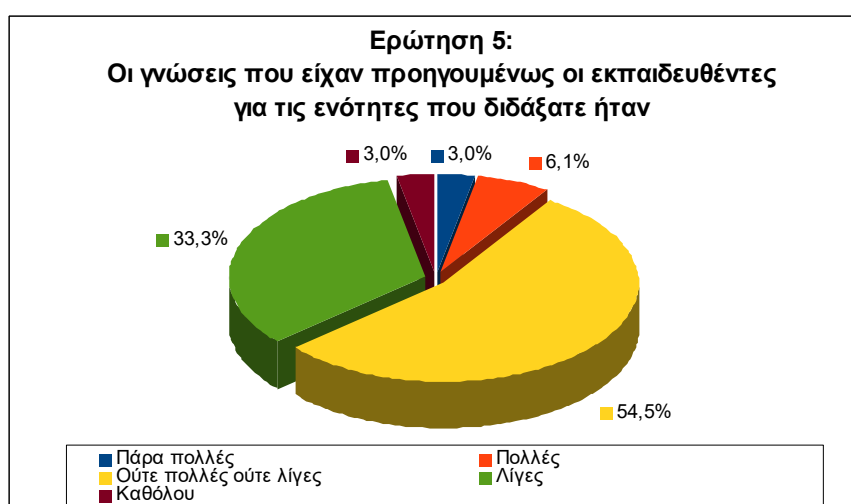
⁷ Με διάμεσο το 3 που αντιστοιχεί στο «ούτε πολλές ούτε λίγες γνώσεις».

Πρόγραμμα κατάρτισης	Οι γνώσεις που έχετε τώρα για αυτή την τέχνη είναι... (μέσος όρος)
Καλλιέργεια, συσκευασία αρωματικών φυτών	4,54
Τραπεζοκόμοι	4,42
Κηροπλαστική	4,23
Παροχή μικρογευμάτων	4,11
Χειροτεχνίας ξύλου, υφασμάτων και ειδών δώρου	3,92
Κομποστοποίηση, διαχείριση οργανικών οικιακών απορριμμάτων	3,87
Υπάλληλοι γραφείου με χρήση Η/Υ	3,71
Συσκευασία, συντήρηση και διάθεση μικρογευμάτων	3,55

5.2 Ανάλογα είναι τα ποσοτικά ευρήματα όταν οι ερωτήσεις απευθύνθηκαν στους εκπαιδευτές. Διαπίστωσαν ότι στα περισσότερα προγράμματα προϋπήρχαν κάποιες γνώσεις στους περισσότερους εκπαιδευθέντες. Τα συγκεντρωτικά αποτελέσματα συνολικά τόσο για τις θεωρητικές ενότητες προκατάρτισης όσο και για το πρακτικό μέρος παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

Απαντήσεις εκπαιδευτών	Οι γνώσεις που είχαν προηγουμένως οι εκπαιδευθέντες για τις ενότητες που διδάξατε ήταν				
	Πάρα πολλές	Πολλές	Ούτε πολλές ούτε λίγες	Λίγες	Καθόλου
ΣΥΝΟΛΟ	1	2	18	11	1
ΠΟΣΟΣΤΟ	2,9	5,9	52,9	32,4	2,9

Περισσότερες από τις μισές απαντήσεις των εκπαιδευτών (52,9%) δείχνουν ότι προϋπήρχε ένα μέσο επίπεδο γνώσεων στους συμμετέχοντες (ούτε πολλές ούτε λίγες). Αυτές αντιστοιχούσαν κυρίως στο στάδιο της προκατάρτισης στις ενότητες «Βασικές γνώσεις Η/Υ» και κυρίως στην ενότητα του αλφαριθμητισμού (ανάπτυξη δεξιοτήτων γραφής, ανάγνωσης και χρήσης αριθμών). Πιο συγκεκριμένα, κατά μέσο όρο και για το επαγγελματικό αντικείμενο που διδάχθηκαν οι συμμετέχοντες είχαν από λίγες έως σε μέσο βαθμό γνώσεις, εκτός από το πρόγραμμα «Κομποστοποίηση, διαχείριση οργανικών οικιακών απορριμμάτων».

Οι εκπαιδευτές συμπέραναν ότι οι γνώσεις των συμμετεχόντων αυξήθηκαν σε όλες τις ενότητες με την ολοκλήρωση των προγραμμάτων. Αλλά μόνο σε μία περίπτωση αξιολογήθηκαν ως «πάρα πολλές». Ένα 58,8% τις χαρακτήρισε «πολλές» και ένα 32,4% «ούτε πολλές ούτε λίγες»⁸.

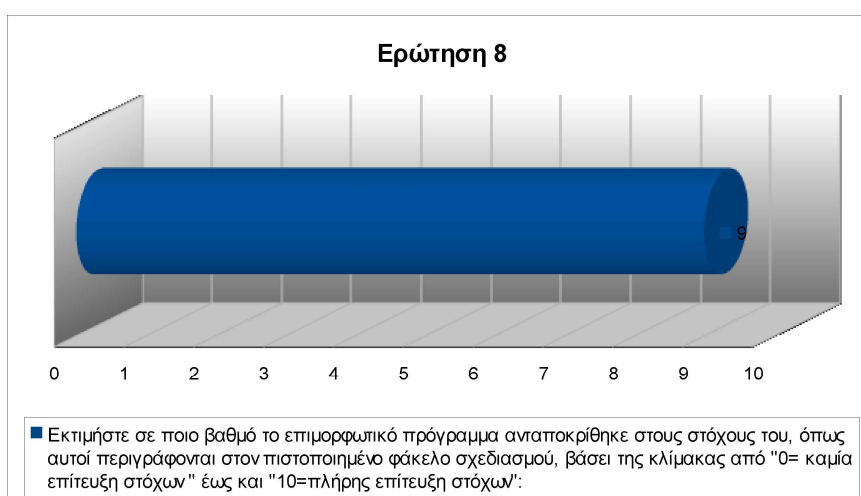
⁸ Στην περίπτωση των εκπαιδευτών αναφερόμαστε στη γενική εικόνα που σχημάτισαν από τις τάξεις που δίδαξαν και όχι σε αξιολογήσεις κάθε εκπαιδευόμενου ξεχωριστά.

	Με την ολοκλήρωση των ενοτήτων σας οι γνώσεις που απέκτησαν ήταν:				
Απαντήσεις εκπαιδευτών	Πάρα πολλές	Πολλές	Ούτε πολλές ούτε λίγες	Λίγες	Καθόλου
ΣΥΝΟΛΟ	1	20	11	2	0
ΠΟΣΟΣΤΟ	2,9	58,8	32,4	5,9	0,0

Αν συμπεριλάβουμε την άποψη των εκπαιδευτών ότι τα προγράμματα ανταποκρίθηκαν σε υψηλό βαθμό στους στόχους τους (βαθμολογία 9/10), καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα προγράμματα δεν σχεδιάστηκαν για να προσφέρουν υψηλή ειδικευση ή μεγάλο εύρος γνώσεων.

Εκπαιδευτές	Εκτιμήστε σε ποιο βαθμό το επιμορφωτικό πρόγραμμα ανταποκρίθηκε στους στόχους του, όπως αυτοί περιγράφονται στον πιστοποιημένο φάκελο σχεδιασμού, βάσει της κλίμακας από "0= καμία επίτευξη στόχων" έως και "10=πλήρης επίτευξη στόχων":
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	9

6. Η απόκτηση γνώσεων σε σχέση με τα κίνητρα συμμετοχής των εκπαιδευθέντων

Η παράμετρος της απόκτησης γνώσεων με την ολοκλήρωση των προγραμμάτων εξετάστηκε σε σχέση με την ηλικία και τα κίνητρα συμμετοχής. Σε σχέση με την ηλικιακή σύνθεση δεν προέκυψε κάποιο στατιστικά σημαντικό εύρημα, κατά συνέπεια η ηλικία δεν συνδέεται με την επίτευξη θετικών ή αρνητικών αποτελεσμάτων ως προς την απόκτηση γνώσεων. Η αντιπαράβολή όμως με τα κίνητρα των συμμετεχόντων εμφανίζει σημαντικά ευρήματα.

Όπως αναφέρθηκε, το κίνητρο για απόκτηση μιας θέσης απασχόλησης ήταν μόλις τέταρτο κατά σειρά και δηλώθηκε από το 35% των συμμετεχόντων. Πώς λειτούργησε όμως σε σχέση με την απόκτηση γνώσεων;

Οι γνώσεις που έχετε τώρα γι' αυτή την τέχνη είναι					Κίνητρο
Πάρα πολλές	Πολλές	Ούτε πολλές ούτε λίγες	Λίγες	Καθόλου	Για επαγγελματική εμπειρία και αποκατάσταση
3	20	5	0	0	28
10,7	71,4	17,9	0,0	0,0	100,0

Η βαθμολογία εμφανίζεται ελαφρά πιο κάτω από τον μέσο όρο με 3,92/ 5,00. Επομένως, όσοι ανέφεραν το συγκεκριμένο κίνητρο δεν αποτίμησαν γενικά ότι έχουν αποκτήσει τις προσδοκώμενες ή αναμενόμενες γνώσεις. Επίσης, παρουσιάζουν συγκριτικά χαμηλότερη ικανοποίηση στην ερώτηση «πόσο σας άρεσε το πρόγραμμα συνολικά» (4,17 με μέσο όρο 4,33).

	Πόσο σας άρεσε το πρόγραμμα συνολικά; (Κίνητρο: η επαγγελματική κατάρτιση)				
	Πάρα πολύ	Πολύ	Ούτε πολύ ούτε λίγο	Λίγο	Καθόλου
Σύνολο	13	10	4	0	0
Ποσοστό	46,4	35,7	14,3	0,0	0,0

Παρότι οι ίδιοι δήλωσαν ότι πρόσεχαν συγκριτικά περισσότερο «τι έλεγαν οι εκπαιδευτές» (4,57 με μέσο όρο 4,36).

	Πρόσεχα τι έλεγαν οι εκπαιδευτές; (Κίνητρο: η επαγγελματική κατάρτιση)				
	Πολύ	Αρκετά	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
Σύνολο	17	10	1	0	0
Ποσοστό	60,7	35,7	3,6	0,0	0,0

Ως προς την αυταξιολόγηση «πόσο καλός ήμουν στη θεωρία (4,03 με μέσο όρο 4,13) και «πόσο καλός ήμουν στην πρακτική άσκηση» (4,29 με μέσο όρο 4,26) δεν διαφοροποιούνται ουσιαστικά από τον γενικό μέσο όρο.

Το τρίτο κατά σειρά κίνητρο με 38,75% συνοψίζεται στην κατηγορία «για να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου». Το κίνητρο αυτό δηλώθηκε από ποικίλες κατηγορίες συμμετεχόντων. Όταν όμως το εξετάσουμε σε συνάρτηση με την απόκτηση γνώσεων, ο βαθμός είναι 3,83/ 5,00, ελαφρά πιο κάτω από τον μέσο όρο σε σχέση με το σύνολο των κινήτρων.

Οι γνώσεις που έχετε τώρα γι' αυτή την τέχνη είναι					Κίνητρο
Πάρα πολλές	Πολλές	Ούτε πολλές ούτε λίγες	Λίγες	Καθόλου	Για να εμπλουτίσω τις γνώσεις μου
4	20	6	1	0	31
12,9	64,5	19,4	3,2	0,0	100,0

Εν μέρει αυτό εξηγείται, ότι δηλαδή κάποιιοι που είχαν ενδιαφέρον για τον «εμπλουτισμό γνώσεων» δεν έδειξαν να μένουν πάρα πολύ ικανοποιημένοι, με εξαίρεση το πρόγραμμα «Καλλιέργεια, συσκευασία αρωματικών φυτών».

Το κίνητρο «για γνωριμία, παρέα και φιλία με άλλα άτομα» δηλώθηκε από το 43,75%. Ιδιαίτερη σημασία σε αυτό απέδωσαν και οι εκπαιδευτές. Πράγματι, διαπιστώνεται και από τα ποιοτικά δεδομένα ότι επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη συνολική εμπειρία της συμμετοχής. Στην ανοιχτή ερώτηση του ερωτηματολογίου «τι θα θυμάστε περισσότερο από το πρόγραμμα;», όπως και σε σχετικές ερωτήσεις της προφορικής/ συμμετοχικής αξιολόγησης, ήταν πολύ περισσότερο από εμφανές ότι προσέφερε πολυδιάστατα οφέλη στην επιτυχία των προγραμμάτων.

Πώς όμως αυτό το κίνητρο λειτούργησε στην εκπαιδευτική διαδικασία; Οι αρχικές υποθέσεις θα οδηγούσαν στο συμπέρασμα ότι λειτούργησε μάλλον αρνητικά. Σε ένα από τα οκτώ προγράμματα πράγματι αποδείχτηκε αυτό, καθώς οι περισσότεροι προτίμησαν «να περάσουν καλά» παρά να διδαχθούν μία τέχνη. Ωστόσο, οι γενικότερες ενδείξεις συνηγορούν στο αντίθετο συμπέρασμα. Σε συνάρτηση με την ερώτηση (με την ολοκλήρωση του προγράμματος) «οι γνώσεις σας τώρα είναι...», ο μέσος όρος βαθμολογίας είναι υψηλότερος σε σύγκριση με τον μέσο όρο (4,08/5). Η συμβολή του λειτούργησε εντέλει σε κάποιο βαθμό θετικά, όπως και στη συνολική ικανοποίηση που αποκόμισαν από το πρόγραμμα.

Οι γνώσεις που έχετε τώρα γι' αυτή την τέχνη είναι					Κίνητρο
Πάρα πολλές	Πολλές	Ούτε πολλές ούτε λίγες	Λίγες	Καθόλου	Για γνωριμία, επικοινωνία και παρέα, φιλία με άλλα άτομα
10	19	7	0	0	36
27,8%	52,8%	19,4%	0,0%	0,0%	100,0

Για τα υπόλοιπα κίνητρα που εξετάστηκαν δεν θα αποτυπωθεί ο συσχετισμός, καθώς αναφέρονται σε έναν σχετικά μικρό αριθμό συμμετεχόντων και στατιστικά δεν παρουσιάζεται κάποιο ασφαλές συμπέρασμα. Ωστόσο, τα ευρήματα δεν παρουσιάζουν γενικά σημαντικές αποκλίσεις από τον μέσο όρο.

Καθένα από τα κίνητρα συμμετοχής επέδρασε στη συνολική αποτίμηση των προγραμμάτων κατάρτισης. Σε κάποιες περιπτώσεις ενισχυτικά σε άλλες μάλλον αποδυναμωτικά. Για παράδειγμα, το κίνητρο «για το χρηματικό επίδομα», εφόσον είναι το μοναδικό για κάποιους, αποτελεί στην πραγματικότητα αντικίνητρο για την ενεργή συμμετοχή και μάθηση. «Εξαντλείται» από τη στιγμή που κάποιος επιλέγεται για να παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα. Κατά τη διάρκεια χρειάζονται άλλα κίνητρα για την επιτυχή συμμετοχή. Επίσης, για κάποια πιο ενεργητικά κίνητρα, εφόσον δεν υπάρξει η ανάλογη ικανοποίηση, μπορεί να μετατραπούν σε αντικίνητρα για την ουσιαστική συμμετοχή. Η συνολική ικανοποίηση και η εκπαιδευτική επιτυχία εξαρτάται πλέον από την ίδια τη διαδικασία υλοποίησης κάθε προγράμματος κατάρτισης.

7. Συγκριτική ανάλυση δεικτών και μεταβλητών της εκπαιδευτικής διαδικασίας

7.1 Συσχετισμοί ποσοτικών δεδομένων

Η απόκτηση των γνώσεων με την ολοκλήρωση των προγραμμάτων συνθέτει μια ένδειξη για την επίτευξη των εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων. Σχετίζεται με το πόσο εντέλει τα προγράμματα πέτυχαν τον πρωτεύοντα εκπαιδευτικό στόχο τους, που θα μπορούσε να μετρηθεί και εναλλακτικά με διαδικασία εξετάσεων κατά την ολοκλήρωσή τους.

Ένας συναφής αλλά και σαφέστερος δείκτης προκύπτει από τη *Διαφορά* των γνώσεων που αποκτήθηκαν σε σχέση με αυτές που προϋπήρχανε. Στον επόμενο πίνακα παρουσιάζεται ο συσχετισμός ανά πρόγραμμα κατάρτισης σύμφωνα με τις απόψεις των εκπαιδευθέντων.

Πρόγραμμα κατάρτισης	Μέσος όρος βαθμολογίας στη λήψη γνώσεων (οι γνώσεις που έχω τώρα...)	Μέσος όρος προϋπαρχουσών γνώσεων (οι γνώσεις που είχα πριν...)	Διαφορά
Καλλιέργεια, συσκευασία αρωματικών φυτών	4,54	3,72	0,82
Τραπεζοκόμοι	4,42	2,85	1,57
Κηροπλαστική	4,23	2,07	2,16
Παροχή μικρογευμάτων	4,11	2,88	1,23
Χειροτεχνίας ξύλου, υφασμάτων και ειδών δώρου	3,92	2,35	1,57
Κομποστοποίηση, διαχείριση οργανικών οικιακών απορριμμάτων	3,87	1,37	2,50
Υπάλληλοι γραφείου με χρήση Η/Υ	3,71	3,28	0,43
Συσκευασία, συντήρηση, διάθεση μικρογευμάτων	3,55	2,11	1,44

Στην τρίτη στήλη παρουσιάζεται η *Διαφορά* μεταξύ των προϋπαρχουσών γνώσεων (της δεύτερης στήλης) και των γνώσεων που απέκτησαν στο τέλος (πρώτη στήλη). Όσο μικρότερη είναι η διαφορά τόσο οι εκπαιδευθέντες θεωρούν ότι δεν απέκτησαν ιδιαίτερα πολλές νέες γνώσεις. Όσο μεγαλύτερη τόσο το πρόγραμμα επιτυγχάνει τον συγκεκριμένο εκπαιδευτικό στόχο. Η Διαφορά προσδιορίζεται από τους εξής κύριους παράγοντες:

- τις γνώσεις που προϋπήρχαν για το εκάστοτε επαγγελματικό αντικείμενο,
- το σύνολο των γνώσεων που μεταδόθηκαν και
- πώς αφομοιώθηκαν από τους συμμετέχοντες

Τον μεγαλύτερο δείκτη Διαφοράς εντοπίζουμε στο πρόγραμμα «Κομποστοποίηση, διαχείριση οργανικών οικιακών απορριμμάτων» (2,50 μονάδες). Οι εκπαιδευθέντες δεν είχαν σχεδόν καμία γνώση (1,37) και μετά απέκτησαν περίπου «πολλές» (3,87). Ο βαθμός δείχνει ότι επιλέχθηκαν όχι μόνο εκπαιδευόμενοι που δεν γνώριζαν το αντικείμενο, αλλά και με την ολοκλήρωση έμειναν αρκετά ικανοποιημένοι από τις γνώσεις που έλαβαν. Ανάλογα θετική είναι η Διαφορά στο πρόγραμμα «Κηροπλαστική» (2,16).

Ας εξετάσουμε και το πρόγραμμα «Καλλιέργεια, συσκευασία αρωματικών φυτών». Ο βαθμός της Διαφοράς είναι χαμηλός (0,82). Ωστόσο το πρόγραμμα αξιολογήθηκε συνολικά ως ιδιαίτερα επιτυχημένο (βλ. παρακάτω) και με την ολοκλήρωση σημείωσε την υψηλότερη βαθμολογία αναφορικά με τις αποκτηθείσες γνώσεις (4,54). Όμως οι εκπαιδευθέντες είχαν αρκετές προϋπάρχουσες γνώσεις (3,72). Αυτό σημαίνει ότι η επιλογή των εκπαιδευθέντων είχε ως βασικό κριτήριο κατά πόσο επιθυμούσαν οι ίδιοι οι εκπαιδευθέντες τη συμμετοχή τους σε αυτό, ανεξάρτητα με το αν ήδη διέθεταν κάποιες γνώσεις.

Ένα τελευταίο παράδειγμα είναι το πρόγραμμα «Υπάλληλοι γραφείου με χρήση Η/Υ». Η Διαφορά είναι η χαμηλότερη (0,43). Οι προϋπάρχουσες γνώσεις ήταν αρκετές (3,28) και με την ολοκλήρωση ήταν ελαφρώς περισσότερες (3,71). Συνυπολογίζοντας και τις πρόσθετες ποιοτικές αποτιμήσεις, αποδεικνύεται ότι ορισμένοι συμμετέχοντες είχαν περισσότερες γνώσεις από αυτές που προσέφερε το πρόγραμμα. Επιπλέον, το επίπεδο διδασκαλίας προσαρμόστηκε σε σχετικά χαμηλότερες αντιληπτικές δυνατότητες. Όμως, παρά την συγκεκριμένη χαμηλή επίδοση, οι εκπαιδευθέντες δήλωσαν ότι «τα πέρασαν πολύ καλά» (4,42).

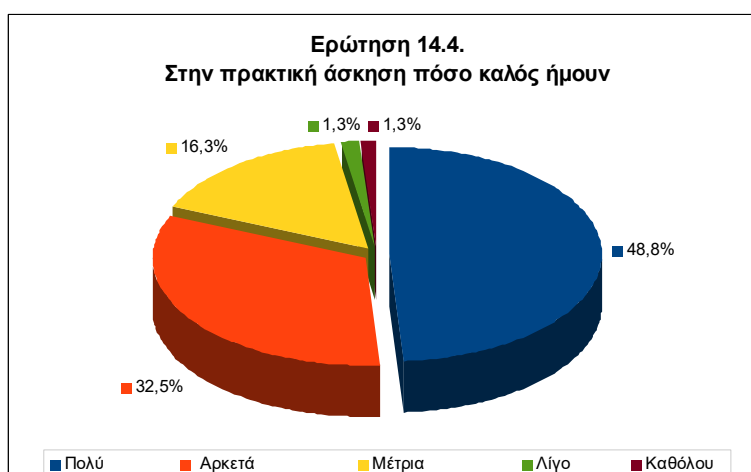
Οι εκπαιδευθέντες κλήθηκαν να βαθμολογήσουν οι ίδιοι τις επιδόσεις τους στα θεωρητικά μέρη της προκατάρτισης και στο κατεξοχήν πρακτικό αντικείμενο της επαγγελματικής τέχνης. Συγκριτικά με το πρακτικό μέρος, στην προκατάρτιση/θεωρία διαπίστωσαν ότι σημείωσαν ελαφρώς χαμηλότερες επιδόσεις. «Πολύ καλοί» και «αρκετά καλοί» αυτοαξιολογήθηκαν οι 63 από τους 80 ερωτηθέντες (78,75%).

Στη θεωρία πόσο καλός ήμουν;						
	Πολύ	Αρκετά	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου	Δεν απάντησε
Σύνολο	31	32	13	2	1	1
Ποσοστό	38,75	40	16,25	2,5	1,25	1,25

Στο πρακτικό μέρος το συγκεκριμένο ποσοστό ανέρχεται σε 81,25%. Προκύπτει ελαφρά καλύτερη αυτοαξιολόγηση, κυρίως με μετατόπιση από το «ήμουν αρκετά καλός» προς το «ήμουν πολύ καλός».

Στην πρακτική άσκηση πόσο καλός ήμουν;					
	Πολύ	Αρκετά	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
Σύνολο	39	26	13	1	1
Ποσοστό	48,75	32,5	16,25	1,25	1,25

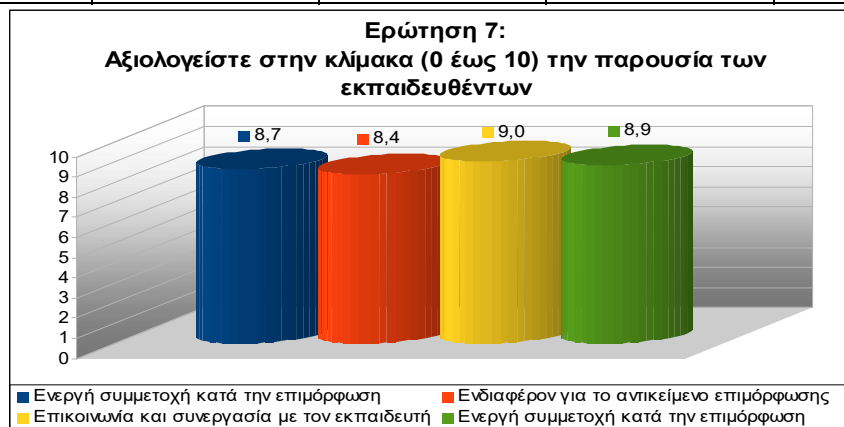
Παρότι στα ανωτέρω αποτελέσματα δεν υπάρχουν κάποια κοινά στάνταρντς σύγκρισης με ανάλογες μετρήσεις, είναι εμφανής γενικά η θετική αποτίμηση. Ωστόσο και για τα δύο μέρη της κατάρτισης ένα παρόμοιο ποσοστό περίπου στο 20% δήλωσε ότι οι επιδόσεις ήταν μέτριες. Οι συγκεκριμένη κατηγορία απαντήσεων αποτέλεσε αντικείμενο εντατικότερης διερεύνησης σε συνάρτηση με άλλες μεταβλητές.

Πρωταρχικά χρειάζεται να σημειωθεί ότι τα πρόσωπα που συνθέτουν το 20% δεν αναφέρονται κατά κανόνα στα ίδια άτομα. Δεν προκύπτει επομένως ότι περίπου ένας στους πέντε σημείωσαν συνολικά μέτριες επιδόσεις, ενώ οι υπόλοιποι είχαν καλύτερες. Δηλώθηκε από άτομα με διαφορετικά χαρακτηριστικά όπως και εμπειρίες από τη συμμετοχή τους στα προγράμματα. Η χαμηλή αυτοαξιολόγηση των επιδόσεων εμφανίζεται ότι επηρεάζεται από ορισμένους αναμενόμενους παράγοντες και ειδικότερα από:

- Την έλλειψη ενδιαφέροντος για την τέχνη, που μάλλον αποτελεί τον κύριο παράγοντα ανεπαρκούς προσοχής στη διδασκαλία και στη συμμετοχή στο πρακτικό μέρος. Αυτό εντοπίστηκε ιδιαίτερα στα προγράμματα «Παροχή μικρογευμάτων» και «Συσκευασία, συντήρηση, διάθεση μικρογευμάτων».
- Την πεποίθηση/ απαισιοδοξία ότι δεν θα βρουν κάποια δουλειά προσεχώς (για ποικίλους αναφερθέντες λόγους).

Ανάλογα ευρήματα εντοπίζουμε στην αξιολόγηση από τους εκπαιδευτές. Αποφάνθηκαν ότι κατά μέσο όρο το ενδιαφέρον των εκπαιδευθέντων για το αντικείμενο επιμόρφωσης είναι συγκριτικά χαμηλότερο σε σχέση με άλλες παραμέτρους αξιολόγησης.

	Αξιολογήστε την παρουσία των εκπαιδευθέντων στην κλίμακα από το 0 έως το 10			
	Ενεργή συμμετοχή κατά την επιμόρφωση	Ενδιαφέρον για το αντικείμενο επιμόρφωσης	Επικοινωνία και συνεργασία με τον εκπαιδευτή	Τη συνεργασία μεταξύ τους
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	8,7	8,4	9,0	8,9

Στην ερώτηση προς τους εκπαιδευτές «Πιστεύετε ότι χρειάζεται να επακολουθήσει και άλλο εκπαιδευτικό πρόγραμμα με περισσότερη εξειδίκευση;» το 94,1% των εκπαιδευτών απάντησε θετικά. Ωστόσο, εδώ θα πρέπει να συμπεριλάβουμε και μια πιο αφανή πτυχή, καθώς εύλογα κάποιοι εκπαιδευτές θα επιθυμούσαν να καταγραφεί στην αξιολόγηση, αποσκοπώντας στην έγκριση και άλλων προγραμμάτων κατάρτισης. Σε κάθε περίπτωση η διαπιστούμενη αναγκαιότητα για μεγαλύτερη εξειδίκευση είναι προφανής.

Εκπαιδευτές	Πιστεύετε ότι χρειάζεται να επακολουθήσει και άλλο εκπαιδευτικό πρόγραμμα με περισσότερη εξειδίκευση στο θέμα;	
	Ναι	Όχι
ΣΥΝΟΛΟ	32	2
ΠΟΣΟΣΤΟ	94,1	5,9

Εύλογα θα υποθέταμε ότι τα προγράμματα κατάρτισης σχεδιάστηκαν και στην πορεία παρείχαν ένα μέσο επίπεδο γνώσεων.

- Όπως τεκμηριώνεται από ποιοτικές παραμέτρους, αρκετοί εκπαιδευθέντες επισήμαναν ότι χρειαζόταν ενασχόληση σε μεγαλύτερη ποικιλία ειδών κυρίως στα μικρογευμάτα και στη συσκευασία περισσότερων προϊόντων.
- Ορισμένοι που είχαν ήδη κάποιες γνώσεις, δεν θεώρησαν ότι απέκτησαν πολύ περισσότερες (κυρίως στο πρόγραμμα εκπαίδευσης υπαλλήλων με τη χρήση H/Y).
- Όσοι κατατάσσονται στην κατηγορία των ατόμων με κάποιες προϋπάρχουσες γνώσεις, είχαν κατά κανόνα σχετικά υψηλότερο

μορφωτικό επίπεδο ή αναπηρίες άλλες από τη νοητική υστέρηση. Διαπιστώθηκε ότι συχνά δυσανασχετούσαν με την ταχύτητα μετάδοσης των γνώσεων. Αναγκαστικά οι εκπαιδευτές συχνά απλοποιούσαν ή και επαναλάμβαναν πληροφορίες και ασκήσεις, προσπαθώντας να διατηρήσουν κάποια ισορροπία, προσαρμοζόμενοι στις διαφορετικές αντιληπτικές δυνατότητες των συμμετεχόντων.

Το ασφαλές συμπέρασμα που συνάγεται είναι ότι τα προγράμματα παρείχαν ένα μέσο επίπεδο γνώσεων (με κάποιες διαφοροποιήσεις μεταξύ των προγραμμάτων). Παρότι πέτυχαν να ανταποκριθούν στις δυνατότητες σχεδόν όλων των εκπαιδευθέντων, δεν ανταποκρίθηκαν σε μεγάλο βαθμό στις προσδοκίες και στις αντιληπτικές δυνατότητες όσων θα κατατάσσαμε πάνω από αυτόν τον μέσο όρο. Αλλά αυτό θα το εξετάσουμε και παρακάτω.

7.2 Ποιοτική προσέγγιση στο ζήτημα της συνύπαρξης διαφορετικών κατηγοριών ΑμεΑ στα ίδια προγράμματα

Μία από τις βασικές αρχές των προγραμμάτων κατάρτισης ενηλίκων είναι η ένταξη στο ίδιο εκπαιδευτικό περιβάλλον ατόμων με διαφορετικά ατομικά χαρακτηριστικά. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στον μη διαχωρισμό ατόμων που διαθέτουν διαφορετικά προσωπικά και κοινωνικά μειονεκτήματα (personal and social disadvantages). Ο διαχωρισμός οδηγεί συχνά σε στιγματισμό και αποκλεισμό. Στα συγκεκριμένα προγράμματα συμμετείχαν χωρίς να ληφθούν κριτήρια διαχωρισμού άτομα με νοητική υστέρηση και άλλες σωματικές αναπηρίες, διαφορετικές ηλικίες (από όλο το φάσμα της παραγωγικής περιόδου) και διαφορετικό εκπαιδευτικό επίπεδο (από σχεδόν αναλφάβητους έως ανώτερης μόρφωσης). Το ίδιο το περιεχόμενο των επαγγελματικών προγραμμάτων αφορούσε σε επαγγελματικά αντικείμενα περισσότερο πρακτικά, με λίγες απαιτήσεις στο μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων. Πώς όμως λειτούργησε στη διεξαγωγή των προγραμμάτων η συνύπαρξη διαφορετικών επιπέδων μαθησιακής δυνατότητας;

Όπως σημειώνεται στη μεθοδολογία, επιλέχθηκε να μην εξεταστεί το διαφορετικό επίπεδο ικανοτήτων μάθησης ως σαφής μεταβλητή. Επομένως τα ευρήματα που παρουσιάζονται προκύπτουν με έμμεσο τρόπο από το διαλογικό/

συμμετοχικό μέρος με τους εκπαιδευθέντες, όπως και στις ποιοτικές γραπτές αποτιμήσεις των εκπαιδευτών.

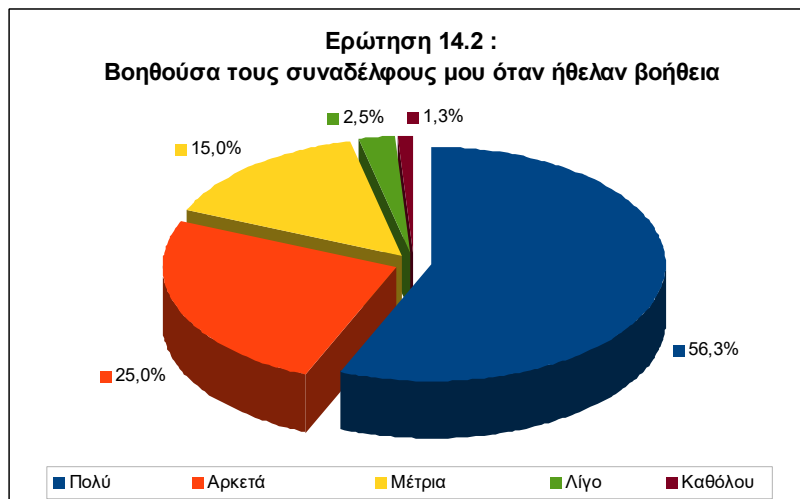
Ήδη από τα πρώτα τέσσερα προγράμματα προέκυψε -εμμέσως πλην σαφώς- το ζήτημα της διαφορετικότητας. Στο ελεύθερο διαλογικό μέρος για το «τι ιδέες έχουν για να βελτιωθούν τα προγράμματα στο μέλλον» ήταν συχνές οι έμμεσες απόψεις του τύπου «χρειάζεται μεγαλύτερη ομοιογένεια στην ομάδα», «πρέπει να ταιριάζουν περισσότερο τα άτομα μεταξύ τους» κ.ά. Με τη μορφή αστείου και με τακτ προσπαθούσαν σε κάποιες περιπτώσεις να μεταδώσουν το μήνυμα, όπως για παράδειγμα «Ο Χ μας τρέλανε με το πλύσιμο το πιάτων», «Κάποιες φορές όλη την ημέρα κάναμε το ίδιο πράγμα» κ.ά. Με αυτές τις διαπιστώσεις εξέφραζαν εμμέσως πλην σαφώς ότι δυσανασχέτησαν κάποιες έως αρκετές φορές με την ταχύτητα μετάδοσης της γνώσης ή στην ολοκλήρωση πρακτικών ασκήσεων. Στα γραπτά ανώνυμα ερωτηματολόγια διατυπώθηκαν περισσότερο σαφείς απόψεις, όπως ότι «πρέπει να είναι στο ίδιο επίπεδο οι συμμετέχοντες».

Οι ανωτέρω διαπιστώσεις αποτυπώθηκαν με έμμεσους τρόπους στις αξιολογήσεις τριών τουλάχιστον προγραμμάτων. Στα συγκεκριμένα προγράμματα προέκυψε ένα φαινομενικά παράδοξο. Περίπου οι μισοί εξέφρασαν γενικότερα πολύ θετικές απόψεις, ενώ περίπου οι άλλοι μισοί μέτριες. Ένας αναγνώστης εύλογα θα σχημάτιζε την εντύπωση ότι οι εκπαιδευθέντες είχαν συμμετάσχει σε διαφορετικά προγράμματα... Στην πραγματικότητα προέκυψε ότι όσοι είχαν ανώτερες μαθησιακές δυνατότητες δεν έμειναν γενικά αρκετά ικανοποιημένοι.

Σε άλλα προγράμματα δεν είναι σαφές πώς λειτούργησε αυτή η συνύπαρξη, ενώ περιπτωσιακά ο ερευνητής διαπίστωσε και την έκδηλη προστατευτικότητα και βοήθεια προς τα άτομα με νοητική υστέρηση. Σε αυτές τις περιπτώσεις σίγουρα ωφελήθηκαν περισσότερο τα τελευταία, αλλά δεν σημαίνει ότι ταυτόχρονα ωφέλησε εκπαιδευτικά και όσους τα βοηθούσαν.

Μια έμμεση ένδειξη είναι και οι απαντήσεις στην ερώτηση «Πόσο βοηθούσα τους συναδέλφους μου όταν ήθελαν βοήθεια;». Συγκεντρωτικά οι απαντήσεις παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

	Βοηθούσα τους συναδέλφους μου όταν ήθελαν βοήθεια;				
	Πολύ	Αρκετά	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
Σύνολο	45	20	12	2	1
Ποσοστό	56,25	25	15	2,5	1,25

Σε αυτή την ερώτηση οι αναμενόμενες απαντήσεις θα έπρεπε γενικά να είναι κοντά στο «πολύ». Παραταύτα σχεδόν οι μισοί δήλωσαν χαμηλότερα ποσοστά στην παροχή βοήθειας. Εδώ ας σημειωθεί ότι κάποιιοι που θεωρούσαν ότι δεν ήταν «αρκετά καλοί» είναι λογικό να μη βοηθούσαν τους άλλους.

Οι απόψεις των εκπαιδευτών στον συγκεκριμένο προβληματισμό ήταν μάλλον μικτές. Οι περισσότεροι που ανέλαβαν το πρακτικό μέρος της επαγγελματικής εκπαίδευσης και δίδαξαν αναλογικά περισσότερες ώρες αποφάνθηκαν ότι αντιμετώπισαν δυσκολίες. Ορισμένοι διατύπωσαν σαφώς την άποψη ότι δεν λειτουργεί θετικά αυτή η συνύπαρξη.

9. Η εκπαιδευτική επιτυχία σε συνάρτηση με τη συνολική ικανοποίηση των εκπαιδευθέντων

Πώς προσδιορίζεται η «επιτυχία» ενός προγράμματος επαγγελματικής κατάρτισης σύμφωνα με τις αντιλήψεις των εκπαιδευθέντων; Και με τι συναρτάται; Σε ατομοκεντρικό επίπεδο μπορούν να εκφραστούν με την ερώτηση: «Ανταποκρίθηκε το πρόγραμμα στις προσδοκίες μου;».

Τα καταγεγραμμένα κίνητρα συμμετοχής, όπως αποδείχτηκε, ήταν ποικίλα και ετερογενή. Εκτός από την εκπαίδευση στο εκάστοτε επαγγελματικό αντικείμενο, δηλώθηκαν και κίνητρα που ήταν ανεξάρτητα από αυτό και που θα είναι δυνατόν να διακριθούν ως η βιωματική/ συναισθηματική εμπειρία από τη συμμετοχή. Η ερώτηση «πόσο σας άρεσε το πρόγραμμα συνολικά;» συμπεριλαμβάνει σε μεγάλο βαθμό τις μεταβλητές που εξετάστηκαν ανωτέρω σε μια πιο ολιστική αποτίμηση.

	Πόσο σας άρεσε το πρόγραμμα συνολικά;				
	Πάρα πολύ	Πολύ	Ούτε πολύ ούτε λίγο	Λίγο	Καθόλου
Σύνολο	42	26	9	3	0
Ποσοστό	52,5	32,5	11,25	3,75	0

Η συναφής ερώτηση «πώς τα περάσατε;» λειτουργεί και ως ερώτηση ελέγχου, στην οποία ωστόσο δίδεται περισσότερη έμφαση στη συναισθηματική/ βιωματική διάσταση.

Πώς τα περάσατε γενικά;					
	Πάρα πολύ καλά	Πολύ καλά	Μέτρια	Λίγο καλά	Καθόλου καλά
Σύνολο	42	24	12	1	1
Ποσοστό	52,5	30	15	1,25	1,25

Στον επόμενο πίνακα αντιπαραβάλλονται οι συγκεκριμένες απαντήσεις αποτυπωμένες στην κλίμακα από το 1 έως το 5.

Πρόγραμμα κατάρτισης	Πώς τα περάσατε;	Πόσο σας άρεσε το πρόγραμμα συνολικά;
Καλλιέργεια, συσκευασία αρωματικών φυτών	5,00	4,81
Κομποστοποίηση, διαχείρισης οργανικών οικιακών απορριμμάτων	4,90	4,71
Κηροπλαστική	4,38	4,53
Τραπεζοκόμοι	4,28	4,28
Παροχή μικρογευμάτων	4,11	4,11
Χειροτεχνία ξύλου, υφασμάτων και ειδών δώρου	3,78	4,00
Συσκευασία, συντήρηση, διάθεση μικρογευμάτων	4,11	3,66
Υπάλληλοι γραφείου με χρήση Η/Υ	4,42	3,57

Διακρίνεται η υψηλή συνάφεια των απαντήσεων, αλλά δεν είναι απόλυτη. Στα δύο τελευταία προγράμματα οι εκπαιδευθέντες, ενώ πέρασαν αρκετά καλά, δεν

έκριναν αντίστοιχα ότι τους άρεσαν τα συγκεκριμένα προγράμματα στον ίδιο βαθμό. Είναι ακόμη μία ένδειξη ότι η συνολική συναισθηματική εμπειρία της συμμετοχής έχει μια ιδιαίτερη δυναμική από μόνη της, ακόμη και αν κάποιος δεν ικανοποιήθηκαν ιδιαίτερα από το πρόγραμμα κατάρτισης καθαυτό.

Στον επόμενο πίνακα παρουσιάζεται η σειρά κατάταξης των προγραμμάτων κατάρτισης σύμφωνα με τη βαθμολογία τους σε πέντε μεταβλητές διερεύνησης. Η εμφάνισή τους ταξινομείται ανάλογα με τη βαθμολογία στην ερώτηση «πόσο σας άρεσε το πρόγραμμα συνολικά;».

Πρόγραμμα κατάρτισης	Πόσο οργανωμένο ήταν το πρόγραμμα	Βαθμός απόκτησης γνώσεων	Διαφορά	Πώς τα περάσατε;	Πόσο σας άρεσε το πρόγραμμα συνολικά;
Καλλιέργεια, συσκευασία αρωματικών φυτών	4,72	4,54	0,82	5,00	4,81
Κομποστοποίηση, διαχείριση οργανικών οικιακών απορριμμάτων	4,62	3,87	2,50	4,90	4,71
Κηροπλαστική	4,15	4,23	2,16	4,38	4,53
Τραπεζοκόμοι	4,28	4,42	1,57	4,28	4,28
Παροχή μικρογευμάτων	4,55	4,11	1,23	4,11	4,11
Χειροτεχνία ξύλου, υφασμάτων και ειδών δώρου	3,64	3,92	1,57	3,78	4,00
Συσκευασία, συντήρηση, διάθεση μικρογευμάτων	4,22	3,55	1,44	4,11	3,66
Υπάλληλοι γραφείου με χρήση Η/Υ	4,42	3,71	0,43	4,42	3,57

Για τις ανάγκες ευκρινέστερης σύγκρισης, οι ανωτέρω βαθμολογίες κατατάσσονται ανάλογα με τη θέση που έλαβαν στο σύνολο των οκτώ προγραμμάτων, όπου το 1 αντιστοιχεί στην καλύτερη βαθμολογία και το 8 στη χαμηλότερη για κάθε μεταβλητή.

Πρόγραμμα κατάρτισης	Πόσο οργανωμένο ήταν το πρόγραμμα;	Γνώσεις με την ολοκλήρωση	Διαφορά με γνώσεις που προϋπήρχαν	Πώς τα περάσατε;	Πόσο σας άρεσε το πρόγραμμα συνολικά;
Καλλιέργεια, συσκευασία αρωματικών φυτών	1	1	7	1	1
Κομποστοποίηση, διαχείριση οργανικών οικιακών απορριμμάτων	2	6	1	2	2
Κηροπλαστική	7	3	2	4	3
Τραπεζοκόμοι	5	2	3-4	5	4
Παροχή μικρογευμάτων	3	4	6	6	5
Χειροτεχνία ξύλου, υφασμάτων και ειδών δώρου	8	5	3-4	8	6
Συσκευασία, συντήρηση, διάθεση μικρογευμάτων	6	8	5	7	7
Υπάλληλοι γραφείου με χρήση Η/Υ	4	7	8	3	8

Στους δύο ανωτέρω πίνακες εξετάζονται οι μέσοι όροι βαθμολογίας ανά πρόγραμμα. Το μόνο ασφαλές συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι η μεταβλητή «πόσο οργανωμένο ήταν το πρόγραμμα;» δεν επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την επιτυχία στους άλλους δείκτες. Αν διατυπωθεί αντίστροφα, μια άψογη διοργάνωση δεν καθορίζει και τους ποικίλους άλλους όρους επιτυχίας ενός προγράμματος. Οι συμμετέχοντες δίδουν βαρύτητα σε πιο ουσιαστικούς παράγοντες. Ενδεικτικά στο πρόγραμμα της κηροπλαστικής ο βαθμός είναι συγκριτικά χαμηλός (7^ο στην κατάταξη), οι άλλοι όμως δείκτες είναι συγκριτικά αρκετά υψηλά. Το πρόγραμμα «Υπάλληλοι γραφείου με χρήση Η/Υ» κατατάχθηκε συγκριτικά σε καλή θέση (4^ο στην κατάταξη), αλλά οι άλλοι δείκτες ήταν γενικά σε χαμηλότερα επίπεδα.

Σε αρκετά υψηλό ποσοστό οι εκπαιδευθέντες δήλωσαν ότι θα επιθυμούσαν να ασχοληθούν με το επαγγελματικό αντικείμενο που εκπαιδεύτηκαν (77,5%). Ωστόσο, δεν μπορούμε να διακρίνουμε κατά πόσο τους ενδιέφερε το επάγγελμα καθαυτό ή

επιθυμούσαν γενικότερα μια θέση απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένου του επαγγέλματος που διδάχθηκαν.

	Θέλετε κάποια στιγμή να ασχοληθείτε επαγγελματικά με αυτό;	
	Ναι	Όχι
Σύνολο	62	18
Ποσοστό	77,5	22,5

10. Οι προσδοκίες επαγγελματικής αποκατάστασης

Στην τελευταία ερώτηση του ερωτηματολογίου οι εκπαιδευθέντες κλήθηκαν να απαντήσουν εάν πιστεύουν ότι θα βρουν δουλειά προσεχώς. Σε αυτό το ερώτημα το 26% απάντησε θετικά, ενώ το 52% αρνητικά.

	Πιστεύετε ότι θα βρείτε δουλειά προσεχώς;		
	Ναι	Όχι	Δεν απάντησε
Σύνολο	26	52	3
Ποσοστό	32,5	65	2,5

Ενδιαφέρουσες είναι η απαντήσεις ανά ηλικιακή κατηγορία. Στις νεότερες ηλικίες (18-30 ετών) διακρίνονται υψηλότερες προσδοκίες, με το 45,16% να δίδει θετική απάντηση.

	Πιστεύετε ότι θα βρείτε δουλειά προσεχώς;		
Ηλικία 18-30	Ναι	Όχι	Δεν απάντησε
Σύνολο	14	14	3
Ποσοστό	45,16	45,16	9,68

Στις μέσες ηλικίες (31-45 ετών) μόλις μια μικρή μειονότητα 22,2% απάντησε θετικά.

Πιστεύετε ότι θα βρείτε δουλειά προσεχώς;			
Ηλικία 31-45	Ναι	Όχι	Δεν απάντησε
Σύνολο	8	28	0
Ποσοστό	22,2	77,8	0,0

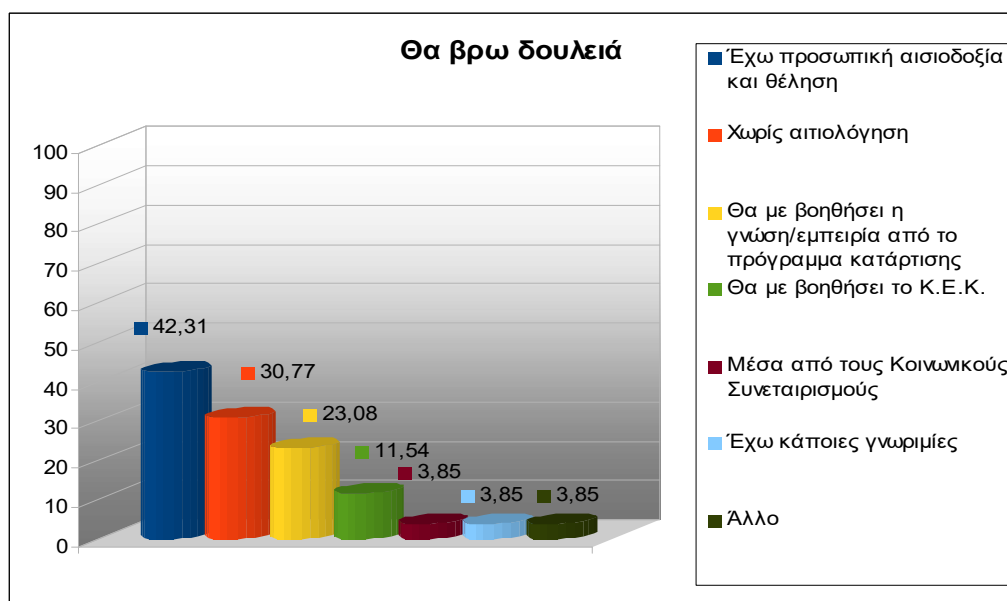
Ενώ οι άνω των 45 ετών δεν έχουν ελπίδες εύρεσης εργασίας, καθώς μόλις ένας στους εννέα απάντησε θετικά.

Πιστεύετε ότι θα βρείτε δουλειά προσεχώς;			
Ηλικία 45+	Ναι	Όχι	Δεν απάντησε
Σύνολο	1	8	0
Ποσοστό	11,1	88,9	0,0

Ο παράγοντας ηλικία διαμορφώνει επομένως σημαντικά τις προσδοκίες εύρεσης θέσης απασχόλησης στο προσεχές μέλλον, με τους νεότερους να είναι περισσότερο αισιόδοξοι.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η αιτιολογία, καθώς οι ερωτηθέντες είχαν τη δυνατότητα να τεκμηριώσουν την απάντησή τους σε ανοιχτή ερώτηση. Από όσους απάντησαν θετικά, το 42,31% το τεκμηρίωσε ως υποκειμενική πεποίθηση, καθώς έχει θέληση για εργασία και την αισιοδοξία ότι κάποια στιγμή θα του δοθεί η ευκαιρία. Επίσης, αξιοσημείωτο είναι ότι το 30,77% απάντησε μεν θετικά, αλλά δεν έδωσε καμία εξήγηση γιατί πιστεύει αυτό. Το 23,08% θεωρεί ότι το πρόγραμμα που παρακολούθησε του παρείχε τις απαραίτητες γνώσεις/ εμπειρίες, ώστε να βρει μια σχετική θέση απασχόλησης. Το 11,54% θεωρεί ότι θα το βοηθήσει το ίδιο το Κ.Ε.Κ., ενώ μεμονωμένες απαντήσεις δόθηκαν με άλλη αιτιολογία.

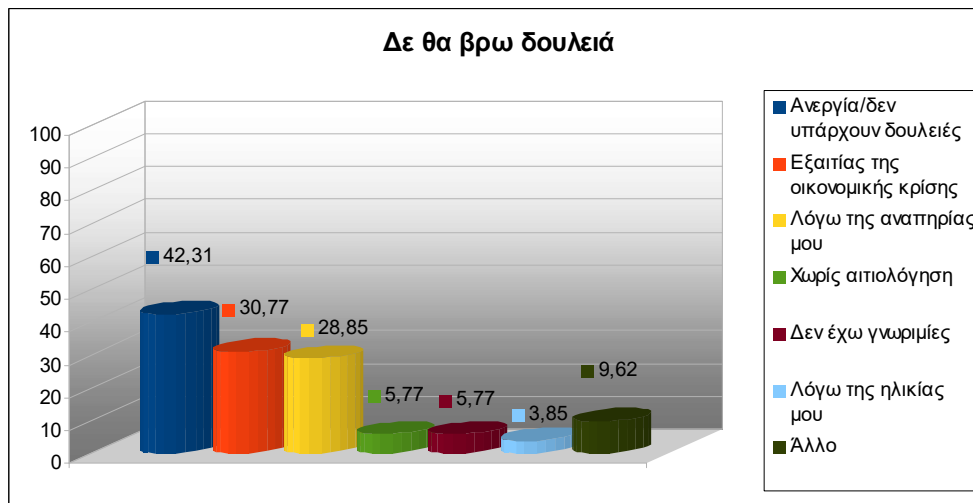
		Έχω προσωπική αισιοδοξία και θέληση	Χωρίς αιτιολόγηση	Θα με βοηθήσει η γνώση/εμπειρία από το πρόγραμμα κατάρτισης	Θα με βοηθήσει το Κ.Ε.Κ.	Μέσα από τους Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς	Έχω κάποιες γνωριμίες	Άλλο
Σύνολο	26	11	8	6	3	1	1	1
Ποσοστό	100,00	42,31	30,77	23,08	11,54	3,85	3,85	3,85

Διαπιστώνεται ότι η μεγάλη πλειονότητα βασίζει την αισιοδοξία σε υποκειμενικούς παράγοντες και χωρίς οποιαδήποτε αντιστοίχιση με κάποιες αντικειμενικές συνθήκες ή συγκεκριμένη αιτιολόγηση.

Όσοι απάντησαν αρνητικά ήταν σαφείς ως προς την τεκμηρίωση. Το 42,31% το απέδωσε στο γενικότερο πρόβλημα της ανεργίας και της μη προσφοράς θέσεων απασχόλησης. Συγγενής η απάντηση που έδωσε το 30,77%, καθώς το απέδωσε γενικότερα στην οικονομική κρίση. Το 28,85% το απέδωσε στο ατομικό χαρακτηριστικό της αναπηρίας, ενώ σε μικρότερα ποσοστά η έλλειψη γνωριμιών 5,77% και λόγω μεγάλης ηλικίας το 3,85%.

		Εξαιτίας της οικονομικής κρίσης	Λόγω της αναπηρίας μου	Χωρίς αιτιολόγηση	Δεν έχω γνωριμίες	Λόγω της ηλικίας μου	Άλλο
Σύνολο	52	16	15	3	3	2	5
Ποσοστό	100,00	30,77	28,85	5,77	5,77	3,85	9,62

Εδώ χρειάζεται να επισημανθεί το σχετικά χαμηλό ποσοστό που σημειώνεται ως προς τον παράγοντα αναπηρία. Βέβαια, στα προγράμματα κατάρτισης συμμετείχαν άτομα με διαφορετικές αναπηρίες όπως και βαθμό λειτουργικότητας, όμως οι περισσότεροι δεν δίδουν κάποια ιδιαίτερη έμφαση σε αυτό τον παράγοντα. Αν συνυπολογίσουμε και όσους θεωρούν ότι θα βρουν δουλειά προσεχώς, λιγότεροι από έναν στους πέντε φαίνεται να το συνυπολογίζουν στις πιθανότητες απασχόλησης.

Γενικά Συμπεράσματα

Η επαγγελματική κατάρτιση αποτελεί έναν από τους κύριους πυλώνες για την κοινωνική ένταξη μέσω της απασχόλησης. Τα Άτομα με Αναπηρίες κατά κάποιον τρόπο εντάσσονται στη μεγάλη κατηγορία «απασχολήσιμων», που μέσω ενεργητικών πολιτικών επιχειρείται η απόκτηση προσόντων και δεξιοτήτων, ώστε να είναι «ανταγωνιστικοί», παρότι οι ευκαιρίες στην ελεύθερη αγορά εργασίας είναι πολύ περιορισμένες και κυριαρχούν σε μεγάλο βαθμό στερεότυπα και προκαταλήψεις. Η δε οικονομική κρίση επιδείνωσε τις ήδη δυσχερείς συνθήκες. Σε αυτό το ευρύτερο πλαίσιο διερευνήθηκαν ποικίλες πτυχές που επιδρούν στην επαγγελματική κατάρτιση.

Είναι εμφανές ότι οι εκπαιδευθέντες είχαν χαμηλές προσδοκίες σχετικά με την προοπτική εύρεσης θέσης απασχόλησης. Αναπόφευκτα αυτό επηρέασε αποδυναμωτικά στη συμμετοχή αρκετών από αυτούς. Ωστόσο, η συγκεκριμένη αδυναμία υποκαταστάθηκε σε σημαντικό βαθμό από άλλα κίνητρα, όπως η δημιουργική ενασχόληση, οι φιλίες κ.ά. Το φιλόξενο περιβάλλον του ΚΕΚ «ΕΡΜΗΣ» παρείχε αυτές τις ευκαιρίες και τα «λοιπά κίνητρα» αναδείχτηκαν σημαντικά. Επίσης, τα περισσότερα επαγγελματικά αντικείμενα προσέφεραν γνώσεις και δεξιότητες που είναι χρήσιμες και στην καθημερινότητά τους. Συνεπώς, μια ρεαλιστική πολιτική σε περιόδους κρίσης οφείλει να συνυπολογίζει παράλληλους στόχους και όχι αποκλειστικά την επαγγελματική κατάρτιση. Ούτως ή άλλως πολύ λίγοι θα καταφέρουν να αποκτήσουν εισόδημα από αυτή.

Όταν επιτυγχάνεται ο συνδυασμός ελκυστικότητας του αντικειμένου και η πιθανή ζήτηση από την αγορά εργασίας προκύπτουν σίγουρα πολύ θετικά αποτελέσματα. Αλλά αυτό δεν είναι συχνά εφικτό. Τουλάχιστον ο ένας από τους δύο παράγοντες πρέπει να υφίσταται για να επιτύχει ένα πρόγραμμα κατάρτισης. Όταν δεν συμβαίνει αυτό, οι συμμετέχοντες δεν δίνουν έμφαση στο εκπαιδευτικό αποτέλεσμα.

Η συνύπαρξη της νοητικής υστέρησης με άλλες αναπηρίες στο ίδιο εκπαιδευτικό πλαίσιο λειτουργεί στην πράξη περισσότερο προβληματικά παρά ευεργετικά. Αυτό ήταν εμφανές σε ποικίλες πτυχές αξιολόγησης των προγραμμάτων τόσο σε ποσοτικούς δείκτες όσο και σε ποιοτικές αποτιμήσεις. Ως προς το

εκπαιδευτικό αποτέλεσμα οι διδάσκοντες συνήθως αναγκάζονται να προσαρμόσουν τη διδασκαλία σε χαμηλά επίπεδα νοητικής ικανότητας και με επαναλήψεις ασκήσεων, με αποτέλεσμα να δυσανασχετούν άλλοι συμμετέχοντες. Εδώ εντοπίζεται και το επιστημονικό-παιδαγωγικό δίλημμα: «Η συνύπαρξη της εν λόγω διαφορετικότητας είναι εντέλει αποτελεσματική σε προγράμματα κατάρτισης;».

Αναμφισβήτητα, όταν επιτυγχάνεται η χρυσή τομή μεταξύ της ικανοποίησης και της αρμονικής συνύπαρξης διαφορετικών ατόμων, το αποτέλεσμα είναι το ιδανικό. Στην πραγματικότητα πόσο συχνά συμβαίνει αυτό; Όσο και αν η παγκόσμια βιβλιογραφία και οι καλοπροαίρετες καινοτομίες των ειδικών της Ειδικής Αγωγής επιχειρούν να γεφυρώσουν τους δύο στόχους, το χάσμα παραμένει μεγάλο. Οι εξαιρετικές επιδόσεις των εκπαιδευτών στα συγκεκριμένα προγράμματα κατάρτισης άμβλυναν το εκ φύσεως πρόβλημα, που ωστόσο είναι αδύνατον να επιλυθεί. Δεν είναι μόνο η διαφορετική αντιληπτική ικανότητα που χρειάζεται να υπερβεί το εξειδικευμένο στέλεχος κατάρτισης, αλλά και πολλές άλλες πτυχές που σχετίζονται με το προϋπάρχον επίπεδο γνώσεων, την ένταση της εξειδίκευσης των προγραμμάτων, τις διαφοροποιημένες προσδοκίες, αλλά και τις ειδικότερες συνθήκες που προκύπτουν από την ίδια τη συνύπαρξη. Μάλιστα ένας επιθυμητός στόχος που είναι ο αντιρατσισμός, μπορεί στην πράξη να επιφέρει το αντίθετο αποτέλεσμα, εφόσον θεωρήσει ένα άτομο μεγαλύτερων αντιληπτικών δυνατοτήτων ότι η δική του διαφορετικότητα δεν γίνεται «αντιληπτή». Οι ανάγκες των δύο κατηγοριών διαφέρουν πολύπλευρα και χρειάζεται να έχουμε υπόψη μας ότι υπό τον όρο *αναπηρία* εντάσσονται πολύ διαφορετικές κατηγορίες και επίπεδα λειτουργικότητας.

Επίσης, η ετερογένεια των κινήτρων δυσχεραίνει την επίτευξη στόχων. Εντοπίστηκαν πιο ενεργά κίνητρα όπως η γνώση του επαγγέλματος έως πιο παθητικά όπως το χρηματικό επίδομα. Στην πράξη προέκυψαν διαφορετικές ομαδοποιήσεις ανάλογα με τα κίνητρα, και αυτό λειτούργησε μάλλον αποδυναμωτικά στη δημιουργία δυναμικών ομάδων μάθησης. Αν και είναι δύσκολος ο εξαρχής διαχωρισμός των ατόμων με διαφορετικά κίνητρα, χρειάζεται να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη.

Σε συνάφεια με τα ανωτέρω, η ηλικία αποτελεί παράγοντα διαφοροποίησης της συμμετοχής και των κινήτρων. Στην αξιολόγηση δεν προέκυψε κάποιο πρόβλημα συνύπαρξης, παρότι οι μεγαλύτεροι δεν είχαν προσδοκίες για επαγγελματική αποκατάσταση αλλά κυρίως να πάρουν το επίδομα. Ωστόσο, διαπιστώθηκε ότι σε

ορισμένες περιπτώσεις δεν μπόρεσαν να ενσωματωθούν με επιτυχία στο περιβάλλον μάθησης.

Τα προγράμματα κατάρτισης υλοποιήθηκαν σε χρονική περίοδο πολύ χαμηλών προσδοκιών για απασχόληση τόσο από τους διοργανωτές όσο και από τους εκπαιδευθέντες. Στην πράξη δόθηκε βαρύτητα σε μια πιο ολιστική ικανοποίηση από τη συμμετοχή παρά στην εντατική προετοιμασία για μια θέση απασχόλησης. Και αυτός είναι ένας ρεαλιστικός στόχος για την εποχή μας. Δεδομένου του πλαισίου και των ευρύτερων συνθηκών τα προγράμματα κατάρτισης σημείωσαν γενικά επιτυχία. Ωστόσο, ένας πιο λειτουργικός διαχωρισμός των συμμετεχόντων σίγουρα θα λειτουργούσε ακόμα πιο ευεργετικά σε ποικίλες πτυχές της υλοποίησης. Και εύλογα αν υπήρχαν ρεαλιστικές προοπτικές για απασχόληση θα διαμορφώνονταν εντελώς διαφορετικές συνθήκες τόσο στο σχεδιασμό και στην υλοποίηση όσο και στη συμμετοχή των επωφελούμενων.